

Adalékok a hollandiai magyar gyermekmentés történetéhez

Ismeretlen hollandiai adatok: K. H. Miskotte részvétele a magyar gyermekek felkarolásában

Régi újságokban és levelekben Miskottenek magyarokért írott és mondott szövegeire, illetve mondataira találunk, olyanokra, amelyekről eddig nem tudtunk.

Kornelis Heiko Miskotte munkásságának és hatásának szerepét mindenképpen érdemes tanulmányozni a magyar teológiai irodalomban, a köztudatban pedig úgy is számon tartani, mint a világháborúkat átvészelt magyar gyermekek egyik jeles pártfogóját.

Miskotte falusi lelkipásztorként intézkedett 1924-ben; a második világháborút követően pedig neves teológusként szólalt meg a magyar gyermekek felkarolásának és hollandiai gondozásának ügyében.

Neve és tudományos munkássága¹ ma az erdélyi lelkipásztorok előtt egyáltalán nem ismeretlen, aktualitását sem kell erőltetni: „A miskottei teológia nagy erőssége, hogy úgy

¹ Boer, Dick: Ismer minket az Isten. Ford. Juhász Tamás, in: Református Szemle, C. évf. 2007/3, p. 537-552. Elhangzott Györgyfalván, 2005 októberében a Romániai Országos Református Lelkészértekezleti Szövetség és a holland továbbképző intézet szervezésében tartott önkéntes továbbképzőn. Koordinátor: Ries Nieuwkoop református lelkész, Zwolle.

Miskotte életrajzát és tudományos pályájának ismertetését lásd Ferencz Árpád tollából: A titok felé nyújtózkodva. In: Református Szemle, C. évf. 2007/3., p. 553-573.

Kornelis Heiko Miskotte 1894. szeptember 23-án született Utrechtben, a teológiát is az ottani egyetemen végezte. A zsidó vallás lényegéről írt disszertációt 1932-ben (Het wezen der Joodsche Religie). Nagy fenomenológiai munkája, az Edda és Thóra, 1939-ben jelenik meg, ezt követi a Bibliai ABC 1941-ben. Leideni professzor 1945 és 1959 között, dogmatikát és biblia teológiát tanít. Amszterdamban, ahol az egyház peremén élők között – elsősorban értelmiségiek között – lelkészként városi missziót végzett 1945-ben néhány amszterdami lelkész társával együtt kiadta a Micsoda lélek lakozik bennünk? című röpiratot, amelyben bejelentették, hogy belépnek a szociáldemokrata pártba. Miskotte maga már a háború előtt tagja volt ennek a pártnak. Főműve: Hogyha hallgatnak az istenek. Az Ószövetség értelméről írott művének első változata 1956-ban jelent meg. Nyugdíjba vonulása után a Hervormde Kerk énekeskönyvíró bizottságának lett az elnöke, és nagy eredménynek számít az 1973-ban megjelent egységes Énekeskönyv az Egyházak számára, vagyis a Liedboek voor de Kerken. Családi életéről: többgyermekes, mélyhitű református családból származik, 1923. szeptember 23-án házasságot kötött Cornelia Johanna Cladder apólonóval, öt gyermekük született, sajnos 1946 októberében felesége és Alma nevű leányuk ételmérgezés következtében meghalt. 1953. november 13-án újraházasodik, egy lelkész özvegyét veszi feleségül, akinek a neve Janneke van Pienbroek. Elhunyt 1976. augusztus 31-én.

– A cortgenei magyar gyermekakcióra Ries Nieuwkoop hívta fel a figyelmemet 2005-ben.

– Dr. Ferencz Árpádnak, a DRHE tanárának mondok hálás köszönetet az Élet és Jövő egyik 1948-as számáért.

– Dr. Ladányi Sándornak, a KGRE professzorának mondok e helyen is köszönetet a küldött anyagokért.

– Dr. Ladányi Sándorné Kozma Borbála asszonynak mondok köszönetet a szíves segítségért.

– Miskotte szövegeinek a fordítását átnézte Rebeka Rubinka, az anyaggyűjtésben segédkezett János Zsolt és Zsuzsika.

– Dr. Tóth Miklós szíves közléseiért is köszönetet mondok e helyen.

– Urbán Ákosnak és Emőkének hálásak vagyunk a hadadi családfüzet kiadásának támogatásáért és a folyóiratokért.

– A belgiumi magyar gyermekakció szempontjából fontos névsorokért és egykori közleményekért Dobai Sándornak mondok köszönetet. A jelenleg Liège-i r.k. magyar főlelkész szerint a Caritas Catolica brüggei irodájában vagy a brüsszeli főirodájukban lehetne még szerencsésen kutatni. Magától értetődik, hogy a korabeli flandriai protestáns gyülekezetek levéltáraiban is van anyag, főleg azok diakóniai bizottságainak jegyzőkönyveiben. Elismerő tisztelettel idézem ft. Dobai Sándor 1998. augusztus 20-án kelt levelét: „Kedves János! Minden igyekezetem ellenére nem tudtam semmi érdemlegeset előkeríteni a régi könyvekből. E két részlet egy 1934-ben megjelenő Évkönyvből van véve. De akkor már nem tárgyalták a gyermekakciót, mely a 20-as évek után főleg 1924-29-ig tartott. Akkor kb. 10 000 magyar gyermek érkezett, rövidebb-hosszabb időre, a Caritas Catholica szervezésében befogadó családokhoz. Nagy része persze visszament. Legtöbben flamand vidéken, főleg nagycsaládosoknál nyertek befogadást. Most hálnak meg az utolsók, akik akkor gyermekként jöttek és itt maradtak. Nagyon sokat ismertem közülük. Talán a Caritas főirodájában, Brüsszelben vagy Brüggeben találsz nyomokat. Szeretettel köszöntelek: Sándor bátyád.”

– Posta Benjámín OFM brüsszeli lelkész segítőkészségéért is e helyen mondok köszönetet a küldött anyagért. Idézem a levele vonatkozó részét: „Kedves János Testvérem!... Mellékelem az eddig összegyűjtött sikerült anyagot a gyereksegély akcióról. Ezek mind a megjelölt szerzőtől származnak, t.i. személyes látogatásom alkalmával kaptam ajándékba tőle azzal a felhatalmazással, hogy szabadon használhatom. Négy újságcikk, közlemény. (A gépelt adattáblázat nem tudom hogy hol jelent meg, vagy megjelent-e egyáltalán.) Végül ezen kutatás eredményeként készült egy film, amit a holland tv is leadott. A másik két lapos melléklet a Gent-Ostakker-i Magyar Flamand Baráti Kör lapjának legutóbbi számából való. A hátlapján ott van minden adat, ami az esetleges kapcsolatfelvételt elősegítheti... Isten áldotta szent szolgálatot kíván, szeretettel paxol legkisebb testvéred az Úrban, Benjámín. Brüsszel, 1998. május 3.”

– Hálás vagyok dr. Borovi József professzornak, akitől a legtöbb anyagot kaptam, és akinek én is továbbítottam hollandiai dokumentációt az időközben megjelent művéhez: Magyar katolikus lelkipásztorok szolgálata Hollandiában. Szent István Társulat, Budapest, 2002. p. 39-44.

leplezi le az emberi hübriszt, hogy közben a modern ember életérzését komolyan véve az élet értelmét jelentő Krisztus-követést mutatja fel. A teológiai etika a 20. században felismerte ennek a lehetőségnek az erejét, de napjainkra mintha lanyhulni látszana hatása.”²

Miskotteval foglalkozva nem tehetjük, hogy csupán lábjegyzetben említsük meg azt a derék ismeretterjesztő vállalkozást, amely a holland református teológiai gondolkodás három markáns képviselőjének rövid életrajzát és néhány igehirdetését közli. Miskotte, Noordmans és Van der Werf személyéről van szó, és sokunk számára ez volt a legelső alkalom a velük való megismerkedésre. A jó harminc évvel ezelőtti „földalatti” kiadás részletei talán még felderíthetők. A szálak Hebe Kohlbrügge asszonyhoz vezetnek, akinek szoros kapcsolata volt a három teológussal.³ A Holland prédikációk című kis kötetéről van szó, ahol az És 38,19 alapján az életszeretetről, az 1Móz 4,15 alapján pedig a szent jegyről olvashatunk két magvas prédikációt Miskotte neve alatt.⁴

Miskottenak a nevezetes holland-magyar gyermekakciókban való részvétele valahogyan a háttérbe szorult, talán csak a témával foglalkozók tudnak róla.

Halálának évében, 1976 folyamán jelent meg az a ritkaságszámba menő kiadvány, amelynek a főcíme: „Mint aki szolgál...”, és amely nem más, mint Cortgene gyülekezetének híradója, annak csonkítatlan kiadása, vagyis a lap összes példányai 1923 októberétől 1925 áprilisáig.⁵

Jóllehet 1921-ben került első gyülekezetébe, a híradó szerkesztésére csak két év múltával kerülhetett sor, és azt beiktatási prédikációjának tanításával indította: Jézust szolgáló szeretettel lehet igazi gyülekezetté válni.

Megjegyezzük, hogy a lapban egyetlen előkészítő hírt sem találunk a magyar akcióval kapcsolatban, pedig a számunkra fontos írásából kiderül, hogy komoly, befogadó családokat kereső szolgálatot végzett a magyar gyermekek emlékezetes érkezése előtt. Azt viszont, hogy a magyar gyermekek érkezéséről szóló írás maradandó értékű, már 1946-ban jelezték azok a szerkesztők, akik azt a tíz legfontosabb cortgenei esszé közé sorolták.⁶

I.

De Hongaartjes komen. Első közlés.

Az első évfolyam 19. számában, pontosabban az 1924. március 15-i számban „Jönnek a kismagyarok” címmel egy megható jegyzetet közöl, amelyet a következő számban folytat. Mivel forrásjellegű, ezért az értékes miskottei szöveget teljes egészében idézzük magyar fordításban:

„Eleinte csak a sürgés-forgás látszott. Azután a felkelő nap sugaraitól övezve, beszálltak a géteken gyorsan áthajtó négy autóba. Összezsúfolódva ültek, mindnyájan bólintottak és kacagtak, a vezetők felé kacsintottak, integettek, mutogattak. A fiúk

² Ferencz Árpád: A titok felé nyújtózkodva. Megjegyzések K.H. Miskotte teológiájának margójára. In: Református Szemle, C. évf. 2007/3., p. 573. – Ugyanezen cím alatt megjelent a DRHE 2006/2007-es Orando et laborando c. értesítőjében is, Debrecen, 2007. Dr. Ferencz Árpád tanulmánya Miskotte életművének értő, kiváló magyar összefoglalása.

³ Kohlbrügge, Hebe: Twee maal twee is vijf. Kok-Kampen, 2002. H. Kohlbrügge és Miskotte ismeretsége az ellenállás idején vált szoros kapcsolattá. Lásd e könyvben a 41. és 56. oldalakon leírtakat, ahol Miskotte kérdéseit közvetítette Karl Barth felé, vállalva a háborús veszedelmekkel járó utazást Svájcba, vagy amikor Amszterdamban részt vesz Miskotte igehirdetésén 1945. május 9-én, a német kapitulálás után.

⁴ Holland prédikációk. Stencilezett sokszorosítással készült példány. Kiadási hely és évszám megjelölése nélkül. Hebe Kohlbrügge asszony nekem ajándékozott egy példányt 1983. szeptember 25-én. – Antal József (postacademiai képzésen vett részt az utrechti egyetemen 1969 december és 1970 márciusa között) szóbeli közlése nyomán írom, hogy a Miskotteről szóló ismertetést és a két prédikációt ő fordította Etéden, a másik két szerzőt más fordította. A holland nyelvű összefoglalókat valószínűleg Jan Schippers írta. E kötetnek példányát találjuk a Sárospataki Református Gimnázium Könyvtárában, jelzete: b.28.185. Érdekes, hogy a 93 oldalas füzet megjelenési évének a katalógusban itt 1978 van feltüntetve.

⁵ Miskotte, K. H.: ...als een die dient. Volledige uitgave van het ‘Gemeenteblaadje Cortgene’ [Mint aki szolgál... A ‘Cortgene Gyülekezeti Híradó’ csonkítatlan kiadása]. Ten Have/Baarn 1976. A továbbiakban: G. C.

⁶ Dr. K. H. Miskotte: In de gecroonde Allemansgading. Keur uit het verspreide werk van prof. dr. K. H. Miskotte. Bijeengebracht door Willie C. Snethlage en E. A. J. Plug. Callenbach, Nijkerk, 1946, p. 53-54.

ablaküveghez nyomott orral követték, hogy a sárga autók egymást előzve miként kergetőznek. Eközben elfelejtették a vonaton töltött hosszú utat és nézték a fényt, valósággal érezték a fényt, amíg a szemükben is fény támadt; a kislányokból valami felszabadult, megtört a zárkózottság kérge.

Mindenütt emberek sietnek ki a házaikból az utcára és integetnek, és a meleg tekintetüket hozzák elő a fényben; belőlük is feltör valami „ah, mennyire, milyen keményen beenyvesedtünk, halvány lehetősége sem volt annak, hogy természetes érzések jussanak ki szívükből, hiszen még a legnagyobb megindulásainkat is szégyelljük”.

Azt azonban látni kellett volna úgy, ahogyan azt én láthattam az első ülésről: itt ott egy-egy merev kéz emelkedik a levegőbe, először félig, ügyetlenül, még egy kicsit görcsösen, aztán (miután a gyermekek valamennyien visszaintenek) felszabadultan, erőteljesen és meghatóan; könnyedén leng a bütykös ököl le és fel, könnyek tolnak a szemekbe. Mi is az, az a csodálatos, ami áthatja és felkavarja a szívünket? Csak az együttérzés lenne? Úgy hiszem, hogy sokkal többről van szó. Akkor mi másról?”⁷

Az első híradás a magyar gyermekek Cortgene községbe való érkezéséről mintegy keresztmetszete is a Miskotte és a gyülekezete közötti kapcsolatnak, az egymástól való távolságtartásról, az Ige megértése és elfogadása körüli nagy különbségekről.

Másrészt a magyar gyermekek érkezése váratlanul épült érzelmi hidat is jelentett a lelkipásztor és a hívei között. Nemsokára ehhez hasonlítottak 1924 júniusában első gyermekük, Titia születése alkalmával esett látogatások a parókián.

Nyilvánvaló, hogy Miskotte – környékbeli kollégáihoz hasonlóan – vezető szerepet vállalt a gyermekek fogadásában és elhelyezésében.

Cortgene múltjáról

Manapság Kortgene név szerepel a közigazgatási névjegyzékben, egyházszerkezettel pedig Kats-Kortgene Protestáns gyülekezete lépett a helybéli Hervormde Kerk örökségébe. Történetileg a 13. századig nyúlnak vissza a parókiára vonatkozó adatok, míg 1530-ban a Szent Félix nevű szökőár mindent elpusztított, kivéve a templomtornyot, amely 150 évre a víz alá került.

Amikor 1681-ben hozzáfogtak a templom csarnokának építéséhez, a templomtornyot úgy erősítették meg, hogy új falat húztak köréje. A harang 900 kilós, amit Tromp holland tengernagy hadizsákmányként hozott egy francia szigetről és a községnek adományozott. Németek vitték el 1942-ben, de hajójuk elsüllyedt és a háború végén a hollandok kihalászták az 1661-ben öntött Suzanne nevű harangot. Az egyházközség egy monumentális orgonát építtetett 1905-ben a Nicolaaskerk szentélyébe.⁸ Cortgene 1413 óta városi jogokkal bír. A kisváros lakosainak száma 1874-ben 1037 fő, 1974-ben pedig 1275 lakost írtak össze. A gyülekezet ma is abba a templomba jár istentiszteletre, mint Miskotte idejében, de a fényképek alapján a templombelső teljesen átalakult az 1953-as katasztrófát követően, amikor az árvíz még a keresztelőmedencét is kisodorta a templomból, és azt többé soha nem találták meg. A levéltári anyag is megsemmisült, de ami fájdalmasabb az az, hogy igen sokan pusztultak el a lakosok közül. Kortgene protestáns gyülekezetének mai lelkipásztora, Nico L.

⁷ G. C. i.m. p.101. A jegyzet Holland címe: De Hongaartjes komen.

Megjegyezzük, hogy 1924. március 15. egy szombati napra esett és Cortgene egyházközségében az aznapi bibliaolvasásra az ApCsel 25. fejezete volt a kijelölt rész. Az igehirdetés textusa 1924. március 2-án Ex 20,27; márc. 9-én a textus: Préd 10,7; március 16-án, vasárnap Mt 6,6-11 volt az alapige, egy hét múlva, március 23-án pedig Jn 13,30-31.

⁸ Az adatok a műemlékvédelmi egyesület emléktáblájáról és C. P. Pols: «Kortgene in oude ansichten» című albumából származnak, Europese Bibliotheek, Zaltbommel, 1974. Világhálós jelzete:

http://www.europese-bibliotheek.nl/nl/boeken/Kortgene_in_oude_ansichten/100-106630/artikel/1#fragment

Lásd még: Bruijns, Jan: Met veele voorregten begunstigd – Wandeling door de geschiedenis van Kortgene. Uitg. De Koperen Tuin, Goes, 1991, 142p.

M. Vlaming szíves közlése szerint Miskotte volt a 18-ik lelkipásztor az 1689-től Cortgeneben szolgáló lelkészek névsorában, amint arról a konzisztóriumban található feliratos tábla tanúskodik.

A rendelkezésünkre álló gyér anyagból egy 1905-ös ébredési-evangélizációs kampány leírása arról vall, hogy buzgóság szempontjából kicsiny volt az a gyülekezeti mag, amelyik nyíltan vállalni merte a példamutató keresztyén életet, viszont annál több volt a közömbösök vagy az őket gúnyolók száma.⁹ Miskotte négy évig tartó cortgenei szolgálatára¹⁰ nézve egy korabeli tanú visszaemlékezései nyomán utalunk. A J. Versee által leszűrt következtetések hiteleségéhez nem fér kétség.

A presbiter a volt lelkészük 75. születésnapján úgy látta, hogy Miskotte valóságos jelenségnek számított: „a szeretet követelményei iránt végtelenül következetes volt.” Szerette a sziget népét, miközben felfedezte a zeelandi táj szigorú szépségét. Egyházilag nézve Észak-Beveland legpusztább területén szolgált, ahol a lelkiséget illetően minden az ezékieli prófécia csontokkal teleszórt vidékéhez hasonlított.

Mivel kritikusan viszonyult a társadalmi kérdésekhez, ezért sok ellenállásba ütközött. Egyesekkel életre szóló barátságot kötött, de amikor kibúcsúzott, akkor úgy tűnt, hogy a gyülekezettel való kapcsolata olyan volt, mint egy szerencsétlen házasságon belüli viszony. Gyakran nem értették meg, máskor pedig nem osztoztak egymás életszemléletében. Hallgatóinak és olvasóinak a szívében azonban elindított valamit azáltal, hogy hirdette „az Elrejtett iránti határtalan bizalom új vallását.”¹¹

Hozzá kell tennünk, hogy Miskotte a naplójában árnyaltabban ír arról a mintegy 1350, „tág értelemben vett konfesszionális egyháztagról, akik nagyjából jóindulatúak, felületesek, kellemes-egyháziasak (vasárnaponként kétszer templomosak) és keresztyén-történelmi beállítottságúak.”¹²

De Hongaartjes komen. Második közlés.

„Nem, nem csupán együttérzés; ez a mi vérrokonságunk vonzalma, vadul feltörő és édes felismerése annak: ezek a mi gyermekeink, fi- és lánytestvéreink, az emberiség bántalmazott rügyei, éspedig ugyanannak az emberiségnek, amelyből mindnyájan származunk.

Elszorul a torok, homályossá válik a látás – mert egyetlen villámgyors pillantással, látnoki látással láttunk egy másik életet, amelyben eltűnnek a válaszfalak az emberek és a népek között.

Hirtelen megsejtjük, hogy mennyire másként, milyen bensőségesen, milyen csodálatosan rendelkezett Isten az emberrel; egyből teljes bizonyossággal tudjuk, hogy a boldogságunk másban rejlik, mint az önmagunkhoz és a tulajdonunkhoz való ragaszkodásban.

Érdeklődésünk, figyelmünk és rokonszenvünk átível a család és a haza határai fölött, és felismerjük, hogy rideg életvitelünkkel áltattuk magunkat, majdnem megfojtottuk a bennünk lévő gyermeket...; lelkünk kevésbé virágzik, mint ahogy tehetné – ezt is most vesszük észre –,

⁹ H. J. Couvée: Over de samenkomsten te Cortgene op. 23 en 24 oktober, 1905. In: Enige herinneringen aan de opwekking in Holland in 1905. Door Johannes de Heer, opnieuw uitgegeven door D. P. Baan, Sliedrecht.

¹⁰ K. H. Miskotte 1914 és 1920 között folytat teológiai tanulmányokat az utrechti egyetemen. Miskottet 1921. február 30-án hívják meg Cortgenebe, május 12-én Utrechtből hajóval költözteti az édesapja a szigetre. Cortgenei beiktatása 1921. május 22-én volt, amikor a híres amszterdami lelkész, Chr. Hunningher szolgált. Kibúcsúzó istentiszteletének dátuma: 1925. március 29. Meppel gyülekezetébe távozik. A klasszikus zenét és a sportot kedvelő fiatalember – Cortgenebe készülve – naplójában azon töpreng, hogy talán sohasem fog többé futballmeccset látni. Lásd: Willem van der Meiden: Om de kracht van het weerwoord – de aanhoudende actualiteit van K. H. Miskotte (1894–1976) Uitgeverij Narratio Gorinchem, 2006.

¹¹ A. J. Klei: Dominee Miskotte in alles ongewoon... In: Trouw, 1976, okt. 9-i szám, p. 2.

¹² Verkade, Frans: Worstelende Miskotte: Hemelse beslissingen moeten over ons vallen. Bijna uit Meppel weggevlucht. In: <http://www.dominees.nl/publicaties/dr%20KH%20Miskotte.pdf>.p.2

mivel túlságosan hagytuk magunkat önmagunkhoz, környezetünkhöz, gondolkodásmódunkhoz és az országunkhoz kötni.

Szívbeli hálával emlékszem a sokak arcán megjelenő meihatottságra. És igazából megláttam a gyülekezetem legjobb oldalát – oh, mennyire megörvendeztetett ez engem.

És azok közül, akik segítettek – bár kezdetben nehézségekkel szembesültek –, senki sem fog sajnálkozni.

De tudjátok mit? Ebben a meihatottságban és ezáltal, öntudatlanul is megsemmisítő ítéletet arattunk az összes háborúk és a mindenféle gyűlölet fölött, hódolva a szeretet szuverén szépségének, amely a legnagyobb és az egyetlen az ég alatt lévő erők közül, és amely bennünket boldoggá tesz, szabaddá, ruganyossá és naggyá.”¹³

A cortgenei gyülekezeti lap összes számainak elolvasása után szinte úgy tűnik, hogy ez az egyik gyöngyszem Miskotte korabeli teológiai esszéi közül. Sokkal többről van itt szó, mint csak annak a híradásáról, hogy magyar gyermekek érkeztek a községbe. Valójában annak az etikai tartásnak a fundamentumát igyekszik felfedni, amely az egész gyermekakciónak és valóban a békemozgalomnak a nyitja, amelyet ő páratlan szárnyalással fogalmazott meg.

Ravasz Lászlónak későbbi, a gyermekakciókra emlékező méltatásában találunk hasonló emelkedettséget, amely valósággal rímel a miskottei gondolatok töltetével: „Nem tudom, hogy összesen hány gyermekvonat indult Nyugatra. Nem tudom, hány gyermek mennyi időt töltött Svájcban, Hollandiában, Belgiumban, de alig volt jelentősebb vállalkozás a két világháború között, mint ez. Sok-sok ezer gyermek, rosszul táplált, lerongyolódott, meggyöngült ellenállású vonult boldog, békés nyugati otthonokba. Ott módjuk volt megszerettetni a magyart, s meg is szeretették.

Látták, milyen az értelmiségi, a kispolgári, a munkás és a gazda családi élete, hétköznapija és vasárnapja, hogyan dolgozik és hogyan szórakozik, milyen a műveltsége és az egészsége. Osztálytársakat, barátokat szereztek, azokkal éveig leveleztek, s mikor itt megjavultak az állapotok, a holland vagy a svájci „testvér” eljöhett ide látogatóba. Ennek a barátságának olyan szálai szövődtek, amelyek ennek a nemzedéknek élete fogytáig tartanak. Többet tett a nemzetek közötti megértés és jóakarát terén, mint száz békekongresszus és leszerelési propaganda.”¹⁴

Feltűnő, hogy a holland-magyar kapcsolatok egyik fő témakörében, a gyermekmentések történetében Miskottenak ez a messianisztikus látomású írása még nem fordult elő. Az viszont ismert, ámbar csak szűk körben, hogy 1948-ban ismét hallatta hangját, és van Ruler utrechti professzor kollégájával együtt szervezte leideni otthonában a magyar gyermekek újonnan tervezett utaztatását – de erre a továbbiakban még visszatérünk.

Szívünk mélyén abban reménykedtünk, hogy Miskotte a gyülekezeti lapban még írni fog a magyar gyermekek cortgenei fogadásáról, ott tartózkodásuk különlegességeiről, de be kell érniünk annyival, amit egyetlen alkalommal, az 1924. szeptember 6-i lapszámban olvashatunk:

„Közlemények.

1) A legelső, magyar gyermekeket hazaszállító vonat október 7-én indul.

2) Sürgető levelet kaptunk, hogy mégiscsak kerítsünk helyet a német gyermekeknek.

Kérem önöket, mindnyájukat, akik még nem fogadtak a házukba kis magyarokat, gondolkozzanak el a (az emberi) hivatásukon. Ami engem illet, én már kezdetben, teljes egészében úgy véltem, hogy Németországban nagyobb volt a szükség, mint Magyarországon.

Talán túl sok és majdnem fárasztó ezeknek a kérdéseknek a sora, ezért naponta legyünk tudatában a mi mérhetetlen kivételezettségünknek, és inkább az igazágtalanság miatt (annak felszámolása érdekében) fáradjunk el.”¹⁵

¹³ G. C., i.m. p. 105-106.

¹⁴ Ravasz László: Emlékezéseim. Kiadja a Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, Budapest, 1922, p. 224.

¹⁵ G.C., i.m. p. 208.

Ez a pár sor is sokatmondó, kiderül, hogy fél évig tartott Cortgeneben a magyar gyermekek gondozása, felerősítése. További sorsukról e dolgozat írása közben is keveset,¹⁶ vagyis szinte semmit sem tudunk, illetve történetük belesimul az országos gyermekgondozás egészébe. Mindezt láttatni szeretnénk az országos,¹⁷ és különösen a zeelandi gyermekakció keretében, jelezve, hogy utóbbiról egy korabeli összefoglalót találtunk.¹⁸

A zeelandi bizottság, a Zeeuwsh-Hongaarsch Comité eredményes tevékenységéről

Véleményünk szerint a cortgenei gyermekek otléte is ennek a koordináló csoportnak köszönhető, amelynek W. A. Dekker lelkipásztor (Krabbendijk) volt az elnöke, a vezetőségi tagok között pedig ott találjuk H. Dronkers német konzult (Middelburg). Middelburg, Vlissingen, Waarde és Wissenkerke községeiben már 1920 után megalakultak a gyermekekről gondoskodó bizottságok.

¹⁶ Nico L. M. Vlaming cortgenei lelkipásztor a magyar gyermekek 1924-es otlétéről nem talált írásbeli feljegyzést a levéltárunkban. A 2011. december 7-i szíves levelének adatai szerint fontosnak tartom megjegyezni, hogy K. H. Miskotte elődjének neve Jan Frederik Lijzen, aki 1913. február 9. és 1920. június 13. között szolgált a cortgenei egyházközségben. Utódjának a neve Annanius Marius van der Most van Spijk; cortgenei szolgálatának ideje az 1927–1942 közötti időszakra esik, onnan ment nyugdíjba 1942. október 30-án.

¹⁷ Hollandia és Belgium magyar gyermekeket mentő akciójának a történetéhez az alábbi forrásokat ajánljuk:

– Egy 200 oldalas illusztrált útleírás jelent meg 1925-ben. Címe: Met de Belgische pleegouders naar Hongarije. Een Reisverslag. 12-22 August 1925. (Kiadó és szerző feltüntetése nélkül jelent meg ez az album. Magyarul: Belga nevelőszülőkkel Magyarországra. Útleírás.) – H. A. C. Beets-Damste: Over Hongaarsche Brieven en Hongaarsche Kinderen in Nederland in 1919 en volgende jaren. In: Hongaarse Courant, VII. jaargang, 1937. 14. – De Hongaarsche Heraut. (A Magyar Hírnök). Szerkesztette dr. Sebestyén Jenő. (1922 októberétől 1927 szeptemberéig jelent meg.) – Belgiumi Magyar Könyv. Szerkesztette dr. Szántó Antal. Brüsszel, 1934–1935–1936–1937. – Marcel van de Velde: Hoe Hongarije tot ons kwam... In: Hongaarsche Courant. Officieel orgaan van de Hong. Ver. Fraternitas. Utrecht 1943. XIII. Jaarg. 50. – Belgiumi Magyar Közlöny. Magyar időszaki havilap. Szerkesztette Déry Béla belgiumi magyar főlelkész. A lap 1945–1956(?) között jelent meg Brüsszelben. – Gergely Ferenc: Száz vonat aranyvetélőként jár Európa átokverte földjén. Részlet a holland-magyar gyermekmentő akció történetéből, 1919–1928. Confessio. XI. évf., Budapest, 1987/4. – Kövi Attila: Hongaarse immigratie na 1956. Tijdschrift voor Geschiedenis 100. 1987, p.446-459. – Nicolas Kun de Kozma: Onze siecles de relations Belgo-Hongroises et Luxembourgo-Hongroises (A belga–magyar és a luxemburgi–magyar kapcsolatok tizenegy évszázada). Bruxelles-Kolozsvár, Magyar Ház – Maison de la Hongrie kiadása, 1999, 384 p. – A Kálvinista Szemle. Református Egyháztársadalmi Hetilap, szerk. dr. Sebestyén Jenő, Budapest, 1925-ös évfolyama. – „Tebenned bíztunk eleitől fogva...” A magyar reformátusság körképe. Készült a Magyar Reformátusok II. Világtalálkozójára. Szerkesztette Barcza József és Bütösi János. Debrecen, 1991. – Nagy Géza: Egyházunk kapcsolatai a holland református egyházzal. In: Református Szemle. 1991, nr. 2. p. 127-131. –Pótor Imre: Magyar gyermekeket mentő akció Hollandiában. In: Református Egyház, 49. évf. 11.sz. 1997 nov. p. 250-251. – A. Van Rijn: Treinen tussen twee werelden: Hongaarse kinderen en hun pleeggezinnen, 1920-1928. In: Nieuw in Leiden: plaats en betekenis van vreemdelingen in een Hollandse stad /1918–1955). Gerard van der Harst, Leo Lucassen és Annette van Rijn közös tanulmánykötete. Primavera Kiadó, Leiden, 1998., p. 77-92. – Lásd még: Rijn, A. S. van (1998-1), Treinen tussen twee werelden. Hongaarse vakantiekinderen in Leiden, 1919–1928. Leiden, doctoraalscriptie geschiedenis – nem állt módomban a megtekinteni. – Mezösi Kamilla: A hollandiai magyar gyermeküdtetés az 1920-as években. In: Honismeret 29. 2001. 2. p. 78-92.

¹⁸ A.M. Wessels Douw: Zeeland en Hongarije. In: Ons Zeeland 1927, nr. 3. és nr. 4.

Az alábbi adatokat a további kutatás ösztönzése érdekében soroljuk fel:

– Wissenkerke területén 60 gyermeket fogadott Verhorst polgármester, v.d. Linde lelkész és J. V. d. Maas gazda;
 – Krabbendijke községe 40 gyermeket karolt fel W. A. Dekker lelkész irányításával;
 – Kruiningen gyülekezetébe 24 gyermek érkezett Diederiks lelkész és felesége közreműködésével;
 – Domburg helységben H. J. Hak lelkész és hívei 16 gyermeket fogadtak;
 – Wolphaartsdijk nevű faluban dr. Preuniger, orvos, több mint 30 magyar gyermeket és tanítónőjüket szállásoltak el;
 – Hoek egyházközségének E. Raams nevű lelkipásztora szintén fogadott gyermekeket és Vlakte vasúti állomásáról rendszeresen elkísérte a viziutakon a gyermekcsoportokat az elosztó központokig;
 – Ijzendijke falujában dr. I. J. Talsma orvos, a Zeeuwsh-Hongaarsche Comité tagja koordinálta a gyermekek befogadását;
 – Cortgene községében K. H. Miskotte lelkipásztor vezetésével szervezték meg a gyermekakciót. A cortgene polgármester neve Jan Snellen, 1918 és 1925 között viselt tisztséget;
 – Goes községben Ph.Wessels Kzn. És A. L. van Melle atyafiak működtek közre a koordinálásban;
 – Cadzand falujába 1925. január 21-én érkeztek gyermekek, a lelkész neve: H. F. du Puy. A gyermekek májusban és szeptemberben tértek haza, neveik: Bencédi Dénes, Bertók Ilona, Borsi Ferenc, Frisch Richard, Jeney Géza, Vámosi Nagy (Mes) Emese, Pincközy Károly, Bán Klára, Bodács Irén, Erös Franciska, Huszke Irén, Kálmáncsehi (Kalmanchely) Irén, Keresztes Lenke, Somlay Júlia, Vince Margit, Winhofffer Piroška. Egy Katalin nevű gyermek családnévét kifejezették és bizonyára elírásokkal is találkozunk a névsorban.

Kebelükből a magyar nyelvet megtanuló Dekker¹⁹ lelkész hívta segítségül dr. Kállay Kálmánt,²⁰ aki Zeeland számos gyülekezetében prédikált vagy tartott vetítettképes előadást

¹⁹ Willem Abraham Dekker (1888–1975) lelkész, a Debreceni Egyetem díszdoktora annyira ragaszkodott a magyar református egyházhoz, hogy 1931. augusztus 27-én a Magyar Lelkészi Szövetség tagja lesz. Életéről: 'Prof. W.A. Dekker te Breskens 50 jaar hervormd predikant'. In: Provinciale Zeeuwse Courant, 1966. 09. 09. Illetve: Ds. W.A. Dekker vijftig jaar predikant. In: Friesch Dagblad, 1966. 09.09. Teológiai, magyarságszolgálati, ismeretterjesztő műveinek és cikkeinek jegyzékéből az alábbiakat emeljük ki:

- Jézus hívása a szenvedőkhöz. Budapest, 1928. – Hoe zien Hongaarsche theologen Karl Barth? In: Onder eigen vaandel, jg. 6., nr. 3. p. 183-200. Különkiadásban is.
- Hoe zien Hongaarsche theologen Karl Barth? Veenman, Wageningen 1931
- De nieuwste Hongaarsche dogmatiek. In: Onder eigen vaandel, jg 8, nr 4, p. 260-272. Különkiadásban is.
- De nieuwste Hongaarsche dogmatiek. Wageningen, 1933. (Az erdélyi teológiai gondolkozásról, Tavasz Sándor Dogmatikájáról, Makkay Sándorról, Nagy Gézáról ír.) Erre nézve lásd: Csűrös József: Holland kritikák magyar teológiai munkákról. In: Az Út, 1933, p. 126.
- De Universiteit van Pápa. Grepen uit het verleden van vier eeuwen. In: Stemmen des tijds, jg 22. Különkiadásban is.
- De Universiteit van Pápa: grepen uit het verleden van vier eeuwen, Ruys, Zutphen, 1933.
- Secten in de huidige Hongaarsche Hervormde Kerk. In: Onder eigen vaandel, jg 10, nr 1-2. Különkiadásban is.
- Secten in de huidige Hongaarsche Hervormde Kerk, Veenman, Wageningen, 1935.
- Bisschoppen van Debrecen. In: Onder eigen vaandel, jg. 13, nr. 1, p. 41-63. Különkiadásban is.
- Bisschoppen van Debrecen, Veenman, Wageningen, 1938.
- Hollandiában található régi magyar könyvekről ír cikket a Teológiai Szemlében, 1938
- De Hoogeschool van Debrecen (1538-1938. In: Stemmen des tijds, jg. 27, nr 2, p. 130-156. Különkiadásban is.
- De Hoogeschool van Debrecen, Veenman, Wageningen, 1938.
- Van godsdienst en vaderland: Hoofdlijnen uit de geschiedenis der Hongaarsche letterkunde. Callenbach, Nijkerk, 1939
- Het Hongaarse kerklied. In: Kerk en eredienst, jg .6, nr 1, p. 38-50. Különkiadásban is.
- Het Hongaarse kerklied. 1951.
- Pótor Imre úgy tudja, hogy W. A. Dekker hollandra fordította Forró Imre tanulmányait, amelyeket a franekeri egyetemről és az ott peregrináló magyar diákokról írt. (Pótor Imre: Dr. Tóth Endre, az egyházépítő professzor. Disszertáció. Vásárosnamény, 1996)

²⁰ Kállay Kálmán belgiumi és hollandiai munkálkodása már régen megérdemelt volna egy disszertációt vagy önálló tanulmánykötetet, hiszen körülbelül háromezer magyar gyermek németalföldi elhelyezése kapcsolódik a nevéhez. Hollandiában és Belgiumban egyforma lelkesedéssel buzgólkodott, ezért kell vele e jegyzetben kiemelkedően foglalkoznunk, és pedig azért, hogy az ő munkássága is beépüljön a köztudatba. Véleményünk szerint nélküle már feleútján abbamaradt volna a hollandiai gyermekmentés és az utógondozás. Irodalom: Erdős Károly: D. Dr. Kállay Kálmán (1890–1959). Református Egyház. 1959 és Pótor Imre: Kállay Kálmán prof. élete és egyházépítő szolgálata. II rész. In: Református Tiszántúl. 1997 (5.évf.) 2. sz. p. 17-18. – Dr. Pótor Imre egyháztörténész tanulmánya örvendetes tőbbltet hoz (Kállay Kálmán professzor élete és egyházépítő szolgálata. In: Tanulmányok egyházunk múltjáról. Vásárosnamény, 2002, p. 62-70). A kutatást Angliára is ki kell terjeszteni. Kállay (1890–1959) a Konventnek 1921-től 1923-ig volt a titkára. Utrechti teológusként, három tanulmányi év alatt 1911 és 1914 között, mint a Stipendium Bernardeinum diákja, anyanyelvi szinten tanult meg hollandul. Hazatérve helyettes lelkész lesz Hontfűzesgyarmaton, aztán 1916 nyaráig hitoktató Bukarestben. Rövid ideig, 1917 elejéig táborigazgató, azután Kórógyon lelkész. (Lásd Zoványi Jenő: Magyarországi Protestáns Egyháztörténeti Lexikon, Budapest, 1992, p. 224.) Onnan ismét Bukarestbe kerül, ahol lelkész és egyúttal az óromániai egyházmegye tanfelügyelő esperese is az 1918-as év októberétől. A trianoni békediktátumot követően ismét menekülnie kell, Pápára kényszerül távozni, ahol 1920-tól helyettes tanár.

– A Hongaarsche Heraut az 1922-es októberi számában a 7. oldalon azt közli, hogy dr. Kállay Kálmán konventi titkár és a budapesti teológia magántanára, holland nyelvet és kulturát tanít a budapesti Holland Magyar Iskolában, annak a négy osztályában, ahol a Hollandiából visszatért gyerekekkel foglalkoznak, és pedig azért, hogy ne felejték el a nyelvet. Kállayt a holland Vredenburg báró kérésére Ravasz László küldte Hollandiába, azután pedig Belgiumba, és ő a feladatát a püspök véleménye szerint „ragyogóan oldotta meg”. „Sok gyülekezetet végigprédikált, sok új helyet szerzett, s igen nagy összeget gyűjtött össze perselypénzekből”. (Ravasz: Emlékezéseim, p. 224.) A Hongaarsche Heraut (1926, p. 55.) tudomást szerzett arról, hogy Kállaynak az indiai újságokban publikált cikkei hatására a gyermekakció támogatására Semarang keresztyén iskolájának holland igazgatója is küldött 950 guldent. Ezzel a 27 millió koronát kitevő összeggel Kállay a nyíregyházi leánykálvineumot segítette.

Időrendi sorrendben a H. H. híradásai nyomán tudjuk: Kállay 1923 januárjában Hollandiába utazik és március közepéig már 800 gyermeknek szerez szállást. Az Evangelisch Zondagsblad 1923. április 1-jei száma (jrg.47, példánya a Hágai Királyi Könyvtárban) Kállay tömegeket mozgató sikeréről ír leeuwardeni előadása nyomán.

Alphen a. D. Rijn egyházközségében Kállay Kálmán a Jer 9,17-21 versei alapján ecsetelte hazája szomorú állapotát. Imádkozásra és a szeretet gyakorlására kérte fel a hallgatókat, azután pedig az éhező Magyarország egyházainak gyűjtöttek. (Lásd De Rijnbode, 1924 febr. 16-i szám, p. 2.)

Belgiumba készül 1924 februárjában, és kiküldetését 1924 szeptemberében még egy évre meghosszabbítják – tudósít a Hongaarsche Heraut. A magyar külügyminisztériumba címezve, 1924. február 24-én róla is elismerően ír a Magyar Gyermekvédő Liga hágai megbízottja: „Kötelességemnek tartom Nagyságod nagybecsű figyelmét négy személyre ráterelni, kiknek neveik az odaadás, fáradhatatlan munkásság, önfeláldozás és szeretet könyvében aranybetűkkel lesznek beírva. Ezen négy személy: dr. Kállay Kálmán, dr. Knebel Miklós, gróf Bissingen Erzsébet és Sima Klára kisasszony. Ilyen emberek sokasága indította és tartotta életben a mozgalmat.” (Lásd Gergely Ferenc: Száz vonat aranyvetélőként jár Európa átokverte

vasárnaponként olykor három helyen is. Jelentős volt az adakozás összege is, amelyet a szervezők úgy hirdettek meg, hogy a zeelandiak a pénzükért saját maguk vállalják a zeelandi-magyar gyermekgondozást: Voor het Zeeuwsche geld, ook Zeeuwsch-Hongaarsche kinderen. Nemes verseny alakult ki a tartományban, alig volt olyan gyülekezet Zeelandban, ahol ne fogadták volna szívesen őket.

A gyermekeket szállító vonatokra a Rosendaal-Vlissingen közötti szakasz állomásain várakoztak a nevelőszülők, más helyekről a villamosok, az autóbuszok és a gőzhajók ingyen szállították a 8 és 14 év közötti gyermekeket, akik általában három hónapig maradtak a holland családoknál. Személyi igazolványuk, mely francia és magyar nyelvű volt, útlevélként is szolgált. A kis magyar-holland szótárt hamar megtanulták, másfél hónap múltával már folyékonyan beszéltek, persze zeelandi tájszólással... Feljegyezték, hogy azzal, aki Romániát vagy a románokat emlegette, szembeszálltak és nem tűrték. Arra is emlékeztek, hogy a magyar fiúk néha hajbakaptak és a számonkérés elől elillantak, gyorsan félretéve az okokat. Ezt maga Kállay Kálmán is tapasztalta Vlissingenben, amikor a Michiel de Ruyter féle emlékhelyeket látogatta meg a kikötővárosban.

H. M. Wessels Douw számára, akárcsak Miskotte esetében, hasonlóan életre szóló benyomást tett a Cortgene szomszédságába érkező gyermekcsoport, pontosabban a Wissenkerke gyülekezetébe vonulók serege. Mintegy hatvan gyermek szállt le a komphajóról Cortgene kikötőjében, és látni kellett volna, hogy miként vonultak fogadásukra a gazdák a kocsikkal és mindenféle szállítóeszközzel. Micsoda felvonulás volt az – jegyzi meg a szemtanú. A gyermekeket magyar tanítónő kísérte, és ottlétük idején meghatározott tanrend szerint folyamatosan oktatta őket egy erre berendezett iskolateremben, amelyet a wissenkerkei közigazgatás utalt ki számukra.

Említettük már, hogy Dekker lelkész megtanult magyarul, és így kerülhetett sor arra, hogy Krabbendijke egyházközségében az odakerült negyven gyermeknek magyarul tartott vallásórát, a nagyobbakat pedig kátéoktatásban részesítette.

A Zeelandi Magyar Bizottság vezetőségét – W. A. Dekker lelkészt, Ph. Wessels Kz. titkárt (Goes) és A. L. van Melle pénztárost (Goes) – a magyar kormány 1927-ben érdemkereszttel tüntette ki a sikeres gyermekakció zeelandi megszervezéséért.

A hollandiai gyermekmentés kezdetének rövid történeti áttekintése

Nyomorakció!

Tábori Kornél²¹ hírlapíró és fényképész nyomán nevezték így a túlélés és a helyreállítás szolgálatát, amelyben a gyermekmentés szerepelt az első helyen. A maradék Magyarországon húszezernél is több volt a hadi árvák száma, és országosan csak harminckét hely volt a három protestáns árvaházban.²² Ez annyira döbbenetes, hogy a továbbiakban olykor betűvel is kiírjuk a számokat, nehogy sajtóhibának tűnjenek.

földjén. Részlet a holland-magyar gyermekmentő akció történetéből, 1919–1928. Confessio. XI. évf., Budapest, 1987/4, p. 20.) – Horthy Miklós kormányzó a magyar gyermekek érdekében végzett szolgálatáért a Magyar Vöröskereszt érdemkeresztjével tüntette ki Kállay Kálmánt 1925-ben. (Lásd: Dunántúli Protestáns Lap, 37-ik évf. nr.10-11. Pápa, 1925 márc. 15, p. 39.)

²¹ Tábori Kornél (Szolnok, 1879. június 27. – Auschwitz, 1944. július ?). Tábori 1920-ban Budapesten egy keménykötésű fényképes dokumentumkötetet is készített, amelyben az 1920-as nyomorakciót örökítette meg: Egy halálraítélt ország borzalmaiból címmel. Angol, francia és olasz nyelven is megjelentették a művet Huszár Kálmán miniszterelnök felkérésére és az amerikai metodista püspökök tanácsára, akik 1920 elején látogattak Magyarországra. Tábori filmet is készített, amelyet Prohászka Ottokár püspök bevezetőjével 1920 február 17-én bemutattak az Uránia színházban. A tízezer korona honoráriumot Tábori más jutalmazásaival együtt befizette a nyomorenyhítő alap számlájára. Vetítettképes előadást tartott számos helyen Svájcban, Belgiumban és Hollandiában. Valószínű, hogy Kállay Kálmán is használta az általa összeállított anyagot.

²² Galambos Zoltán: Hongaarsche kinderen in Nederland. In: Hongaarsche Heraut, Eerste jg. nr. 4. 1923 Jan. p. 25-26. – Biberauer Richard: Een lieflijke Oase in de Woestijn. In: Hongaarschje Heraut, eerste jrg. nr. 5. 1923.febr. p. 33-34. (A felvidéki származású Galambos Zoltán később Komárom (Komárno) lelkipásztora lett.)

A háborús veszteségek mellett az 1919-es esztendőben aztán minden szinten tetőzött a nyomor, főleg a kommunista forradalom kiterjedésének és a román megszállásnak a veszélye miatt. Jóllehet 1919-ben a már közlekedő vöröskeresztes vonatok gyermekeket is szállítottak az őket befogadó nyugati elosztó központokba, ezeknek a megőrkítéséről alig maradtak fenn adatok, vagy még nem kerültek elő.²³

A szükség, de maga az élet példázta és vetítette elő a magyarok számára is azt a keresztyén gondolkodás szerinti megoldást, hogy szabad és kell is kopogtatni a hittestvérek ajtaján,²⁴ vagy csak egyáltalán el kell indulni, mert a kapukat már előre kitárták. Ilyen tudósítást találunk 1920. január 13-án: „Holland segélyezési akció Budapesten. Fledderusné a holland főkonzul felesége, a magyar gyermekek megmentéséért a holland Vöröskereszt akciójaként csecsemőkelengyét és gyermekruhát oszt szét 40-50 asszony segítségével.”²⁵

Szomorúan emlékezetes, hogy 1918 márciusa és 1920 nyara között Európában ezrével szedte áldozatait a spanyol nátha, és hatása gátló tényezőként befolyásolta a nemzetközi gyermekmentés szervezését. Európa szállítómunkásainak a sztrájkja is bénította az akciót 1920. június 20-tól egészen augusztus 8-ig, így emiatt gyakorlatilag nem lehetett közlekedni. Korabeli vélemény szerint ez a „bojkott nem egyéb, mint az antikrisztusi szellem óriási szervezkedésének, a hitetlenség nemzetközileg megtervezett hadseregének támadása Magyarországra a kereszténység ellen”.²⁶

Önmagáért beszél, hogy a közlekedés helyreállítása után a holland lakosság azonnal fogadta az ausztriai és németországi éhező gyermekek nagyszámú seregeit. Több helyen is olvastuk, hogy Hollandiában megközelítőleg 150 000 (százötvenezer) gyermeket tápláltak időszakosan a két világháború között. A háború alatt a semleges Hollandia a belga menekültek tízezreit fogadta be, a kormány több mint tízmillió guldent költött a segélyezésükre. A gyermekeket külön számolva, 1914-től 1922-ig 6080 (hatezernyolcvan) belga állampolgárságú gyermeket tápláltak Hollandiában – tehát nem kellett feltalálni a magyar gyermekmentést, hanem a befogadókészségre alapozva, egyeztetni kellett, megszervezni az utaztatást és a családi elhelyezést. Az akció eszmei előkészítői Hollandiában és Magyarországon: Antal Géza dunántúli püspök és holland felesége, az erdélyi gróf Bánffy Miklós, Kuyper Henriette²⁷ és Kuyper Katalin – a teológiai professzor és volt miniszterelnök, Abraham Kuyper leányai.²⁸ Továbbá Sebestyén Jenő budapesti teológiai

²³ Már 1920 elején volt olyan hír, hogy Róma városi tanácsa ötezer magyar fiúgyermeket visz nyaralni júniusban Olaszországba, de hogy ez megtörtént-e, arról a továbbiakban nem találtam tudósítást. In: Zalai Közlöny, Keresztyén politikai napilap, 59. évf. 1920. március 2., p. 2.

²⁴ Biberauer Richárd és felesége, Vischer Márta (Bethesda-Kórház, Filadelfia Egylet) a svájci-magyar és a holland-magyar gyermekakciót szervezi az első lehetséges alkalomtól kezdődően, nekik voltak a legjobb kapcsolataik a külföldi szeretetintézményekkel. Lásd: T. B.: Szeretetszolgálatunk úttörői. In: Confessio, 11985/3, p. 42.

²⁵ In: Pesti Napló, 1920. január 13. szám.

²⁶ In: Kálvinista Szemle, 1920. június 27-i szám, p. 1. Idézet helye: Gergely Ferenc, A holland-magyar gyermekmentő akció, Confessio, 1947/4, p. 6.

²⁷ Sebestyén Jenő a magyar gyermekmentő akció édesanyjának nevezte Kuyper Henriette Johanna kisasszonyt a hollandiai De Standaard 1927. május 7-i számában

²⁸ „A fél évig tartó hadikórházi szolgálat után Henriette és Johanna 1916. június 29-én útra kel a Magas-Tátrába, ahol Henriette a Csorba-tó parti üdülőben (időközben magyarul is megtanult) holland szemmel összefoglalót írt a magyar történelemről. Jelesre vizsgáljuk, ezt a minősítést száz év elteltével is megérdemli, bár ezután is ilyen igényesen érdekelné a hollandokat a magyar történelem.

Útjuk során Tisza István ajánlólevele volt segítségükre Kassáig a túlsúfolt vonatokon meg a szállodai szoba foglalásakor. A magyar katonatiszt elhárította a köszönetet, hiszen felismerte, hogy ezek a derék ápolónők gyógyították a sebesült bajtársait. Így válaszolt: „Ha valamikor nehézségekbe ütközik, tessék csak energikusan felmutatni ezt a levelet. Ez a levél aranyat ér. Tisza gróf nevének mágikus hangzása van Magyarországon. Az pedig, hogy ő ezekben a terhelt napokban még időt is tudott szakítani egy levél átadására, ez aztán egészen különleges! Majd meglátja, hogy ez a levél egy varázseszköz!” Amikor Tisza 1917. május 23-án IV. Károly kérésére lemondott a miniszterelnökségről, Henriette szép, tartalmas levelet írt neki, amelynek a szövegét hollandul közli a könyvében. Egy jegyzetben azt írja, hogy semmi okot nem látott arra, hogy a levelén változtasson. Vajha előkerülhetne ez a magasztos hangú, Tisza Istvánhoz bizonyára németül írott levél.” Hermán M. János: Tisza István emlékezete Hollandiában. In: Református Szemle, 2011/3, p. 328.

tanár,²⁹ Kállay Kálmán teológiai tanár, Vredenburch báró,³⁰ Fledderus főkonzul,³¹ a Hollandiában tanuló magyar ösztöndíjas diákok,³² meg sokan mások a református egyház hívei közül.³³ Schelvenné-Balogh Irén³⁴, aki orvos férjével Haarlemben lakott, oroszánrészt vállalt a református Centraal-Comité megszervezésében. Az utrechti Stipendium Bernardinum ösztöndíjasaira 1920 és 1940 között sajátos rész – kapcsolattartás és lelkipozítás - jutott ebben a karitatív tevékenységben.³⁵

Római katolikus részről Huszár Kálmán miniszterelnök,³⁶ Schrotty Pál, Tóth Tihamér és Knébel Miklós³⁷ lelkészek vállalták a szervezést és a vele járó felelősséget; a holland újságok közül főleg az Ochtenblad Maasbode³⁸ jeleskedett a híradásban.

²⁹ Sebestyén, aki 1907 és 1910 között tanult Utrechtben, 1918-ban részt vesz a szigorú református egyházak hágai zsinatán, hazatér 1919 elején. Majd 1921. január 5. és február 3. között legalább húsz helyen tart előadást a háború utáni magyarországi egyházi életéről és a közállapotokról. Ez útján találkozik a már Hollandiában lévő gyermekekkel. Részt vesz 1923-ban a szigorú református egyházak utrechti zsinatán. – Sebestyén J.: *Het communisme en zijn ware gedaante*. Kampen, 1925. Bérczes Tibor: *A magyar Kuyper*. Sebestyén Jenő tevékenysége a magyar-holland református kapcsolatok építésében. In: *Confessio 1987/IV.* – Emlékkönyv Sebestyén Jenő születésének 100. évfordulójára. Szerk. dr. Ladányi Sándor. Kiadja a Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya. Budapest, 1986.

³⁰ Willem Carel Adrien Vredenburch (1866–1948) szerkesztő, a holland Országos számvevőszék tagja, 1918-tól a Christelijk-Historische Unie elnevezésű politikai párt titkára, a jog és az államtudományok doktora. Debrecenben díszdoktorátussal ismerték el közéleti tevékenységét 1925. október 7-én. Első neje (A. M. E. C. Havelaar) 1924-ben elhunyt, második házasságkötése alkalmával feleségül vette 1927. március 1-jén, Pozsonyban báró altorjai Apor Henriette Caroline Marie Josephine kisasszonyt. – Lásd kitűnő népszerűsítő művét: *Hongarije en de Hongaren*. Leiden, 1936.

³¹ Fledderus főkonzul emlékére helyezték el az Üllői út 4. szám alá a következő feliratú emléktáblát: „J. P. PH. CLINGE FLEDDERUS Holland Királyi Főkonzul 1911–1946-ig e házban fejtette ki áldásos működését. A magyarság számára megmentett gyermekek és az egész magyar nép hálája jeléül állította: Budapest Székesfőváros Közönsége.” Amikor a németek megszállták Magyarországot, Fledderus konzult és családját egy uszályon száműzték Isztambulba.

³² Csupán Tóth Endrét emeljük ki, aki A hollandi gyermekvonatok című előadásában így emlékszik az utrechti állomásra a pápai Evangélikus Leányegyesület magyar estjén: „A befutó vonat ablakaiban gyermekfejek. Sápadt, vézna arccokkák. Szegényes, vékony ruhában, a hosszú utazás után fázós, megriadt szemekkel tekintenek ki a peronra, hol kendőt lenget, meleg 'dag' kiáltásokat hallat a várakozó publikum. Majd jön a vonatparancsnok, dr. Neugebauer főorvos úr, ki legalább százszor megtette az utat Magyarország és Hollandia között.” In: *A Pápai Református Főiskola Értesítője 1931/32.*, p. 23. – Az idézetet és a forrást Pótor Imre tanulmányából vettem át: *Magyar gyermekeket mentő akció Hollandiában*. In: *Református Egyház*, 49. évf. 11. sz. 1997 november, p. 251.

³³ Például H. de Wilde államférfi, akivel 1924-ben találkozott Jakos Lajos és ez maradt meg emlékezetében: „...Erdélynek és Református Egyházunknak történetét olyan jól tudta és olyan pontosan volt kálvinizmusunkról tájékoztatva, hogy sok intelligens református magyar embernek is díszeré válna”. In: *Jakos Lajos: A holland szigorú református Egyház gyülekezeti élete és missziói munkája*. Budapest, 1942. p. 223 (Jakos Lajos művét Hajdú Zoltánék ajándékozták nekem 1985. január 22-én, az esti imaheti szolgálatom emlékére Enyingen.)

³⁴ Balogh Irén férjének neve: dr. Theodor Schelven. Ők a maguk idejében oly sokat tettek humanitárius szinten a magyar gyermekekért, mint 1947-ben Kisjókai Szakal Erzsébet. Balogh Irént a gyermekmentési akció lelkének nevezi Gergely Ferenc. In: *Confessio 1987/IV.* p.19. A magyar gyermekek holland mentőakciójáról szóló írások közül a Gergely Ferenc – sajnos rövidített formában közölt – tanulmánya eddig megkerülhetetlenül fontos.

³⁵ Az utrechti egyetem két világháború közötti magyar teológusai: 1920-1921: Galambos Zoltán, Filep Gusztáv, 1921-1923: Tóth Endre, Zsemlye Lajos, 1921-1924: Csányi Benjámin, 1923-1925: Hegyi Sándor, Gál Endre, 1925-1927: Záborszky János, Derzsi András, 1926-1927: Ignác László, 1927-1928: Kuli János, 1927-1929: Fülöp Ferenc, 1927-1930: Perpét Ferenc, Szabó Dezső, 1928: Tóth Ernő, 1928-1929: Zugor István, 1929-1931 Németh János, Kiss Árpád, 1929-1932: Fehér Imre, 1930-1932 Bakos Lajos, 1930. 1934: Czegléd István, 1931-1933: Pap László István, 1931-1934: Segesváry Lajos, 1932-1935: Egressy Lajos, 1932-1936: Fáber Kovács Gyula, Forró Imre Lajos, 1934-1937: Pákozdy László Márton, 1936-1939: Czegléd Károly, Kiss Sándor, Hegedüs Imre, 1937-1940: Szántay Ede, Pókos Ferenc, 1938-1940: Tóth Kálmán; 1939-1940: Tóthpál Márton, Körpöly Kálmán. Lásd Pótor Imre: *Dr. Tóth Imre, az egyházépítő professzor*. Disszertáció. Vásárosnamény, 1996. Világhálón: <http://mek.niif.hu/02400/02489/02489.htm>, 2011 dec. 4. állapot.

³⁶ Karl Huszár: *De dictatuur van het proletariaat in Hongarije*. Authentieke beschrijving van het bolchewistisch schrikbewind, met medew. van vakspecialisten [A. Turi, A. Szekacs, V. Lox e.a.] samengest. door K. Huszár. Voor Nederland bew. en met toelichtingen voorz. door H. Schaapveld. Roermond-Romen, 1921

– *Die proletarierdiktatur in Ungarn*. Wahrheitsgetreue Darstellung der bolsschewistischen Schrecken Herrschaft. Mit Beitrn von [B. Szekacs, A. Turi, V. Lox u.a.] Hrsg. von K. Huszár. Regensburg : Kösel & Pustet, 1920.

³⁷ Hermán M. János: *Gyermekmentés Belgiumban (1923–1930)*. In: *Korunk*, Kolozsvár, 1998/12, p. 115-118 – Boróvi József: *Magyar katolikus lelkipásztorok szolgálata Hollandiában*. Szent István Társulat, Budapest, 2002. p. 39-44.

³⁸ Az Ochtenblad Maasbode 1927. november 3-i számának 1-2. oldalán olvasható Csernoch esztergomi hercegprímás testamentuma hollandul, innen idézzük azt a részt, amit a bíboros a halálos ágyán fontosnak tartott Klebelsberg Kunó lelkére kötni: „Amikor meghalok, arra kérem Önt, hogy temetésemmel a világ összes népeivel közölje, hogy Magyarország

A református sajtóorgánumok közül a Kálvinista Szemle és a Hongaarsche Heraut – mindkettő Sebestytén Jenő alapításában és szerkesztésében – vállalta fel a gyermekek ügyét.

Fogalomalkotás céljából szükségesnek tartjuk a létező összefoglalások eredményeinek a bemutatását. A magyarországi Országos Gyermekvédő Liga kimutatása szerint 1920 és 1930 között hatvanegyezer-négyszáznegyvenhét gyermek vett részt a gyermeküdtetési akcióban. A fogadó országok: Anglia, Belgium, Hollandia, Svájc és Svédország, de mellettük más államokról is tudunk, ahol magyar gyermekeket fogadtak. **Hollandiába hivatalosan 28.053 (huszonnyolcezer-ötvenhárom), Belgiumban 21.542 (huszonegyezer-ötszáznegyvenketten),** Svájcban 10.680 (tízezer-hatszáznyolcan) fordultak meg, de a valóságban mindhárom országban nagyobb volt a számuk.

A Liga budapesti irodájában hozzávetőlegesen ezer holland, ötszáz belga és négyszáz svájci nevelőszülő fordult meg.

Hollandiába 1920. február 10-én indult az első gyermekvonat a magyar Liga és a hollandiai Centraal Comité szervezésében. A kórházvonalat a magyar hadügyminisztérium bocsátotta rendelkezésre, és arról is több helyen olvasunk, hogy az első vonat költségeit a holland királyi család fedezte. A hatszáz gyermeket (háromszáznegyven fiú, kétszázhatvan leány) – valamennyien hat és tizennégy év közöttiek – húsz ápolónő, tíz diakonissza és két orvos kísérte. (A genfi gyermekvédő kongresszuson 1920 februárjában arra volt kilátás, hogy még a nyár vagy az esztendő folyamán harmincezer magyar gyermeket is elhelyezhetnek külföldön.³⁹) A protestáns gyermekvonatok mintájára 1920. május 26-án háromszáz főnyi katolikus magyar gyermekereget jelölt ki a Magyar-Holland Katolikus Gyermeksegély Bizottság. Mivel 14 és 17 közötti serdülőket választottak ki az utazásra, és mivel az ifjak nehezebben alkalmazkodtak a holland életkörülményekhez, ezért szinte elriasztották a családokat a további vendégvárástól. Valahogyan az a hullám is szerencsésen lezajlott és azután a katolikus lakosság is szívesen fogadta a római katolikus magyar gyermekeket, főleg dr. Knébel Miklósnak köszönhetően.

Hálájuk kifejezésére, figyelemfelkeltő szervezéssel ötvézezer magyar gyermek ünnepelte 1920. április 30-án a holland királyi pár Juliánna nevű leánygyermekének a születésnapját a Gellért-hegyen. Fledderus⁴⁰ holland konzul rezidenciája előtt elvonulva

hercegprímása ezt hirdeti nekik a sírból: egyáltalán nem igaz az, hogy abban az országban elnyomták a nemzeti kisebbségeket, ahol egyszerű szlovák földművesek fia Magyarország hercegprímása lehetett.” – Abbing holland történésznek is feltűnt, hogy az utódállamok miképpen indokolták területszerzéseiket: „Ahhoz, hogy az ország felosztásához a jog látszatát keltsék, ezt a Magyarországot határain belül élő kisebbségek elnyomásának a terhére írták. Ezt a vádaskodást nem szabad szó nélkül hagyni.” Lásd A. G. M. Abbing: Het drama van Trianon. Amsterdam, 1931, p. 28. – Abbing, akárcsak a magyarok jogainak visszaállításáért küzdő többi szimpatizáns, minden alkalmat megragadott arra nézve, hogy a holland közvélemény elé tárja a megcsontított ország statisztikai adatait: a történelmi Magyarország elvesztett 3,5 millió magyart, területéből ötezer négyzetkilométert Ausztriához csatoltak, a csehekhez hatvanháromezer, a románokhoz százkétezer, a szerbekhez pedig hatvanháromezer négyzetkilométert.

³⁹ A Zalai Közlöny, Keresztény politikai napilap, 59. évf. 1920. március 10. p. 2-n található a következő fontos közlés: „1920 március – Újabb gyermekvonatok indulnak Hollandiába. Az országos gyermekvédő liga az előre megszabott tervek szerint bonyolítja le a hollandiai gyermeknyaralató akcióját. Március 14-én újabb hatszáz gyermek indul útnak. A liga vezetősége reméli, hogy a hatszáz turnusok a jövő héttől kezdve már fennakadás nélkül továbbíthatók lesznek. A következő négy vasárnapra a szükséges kórházvonalat rendelkezésre bocsátása iránt a hadügyminisztérium biztató ígéretet tett. Igen örvendetesen haladnak előre a tárgyalások Hollandián kívül Svájc, Dániával, Olasz- és Svédországgal is és Neugebauer igazgató – akivel beszélünk – a február végén Genfben tartott nemzetközi gyermekvédő-kongresszusról oly impressziókkal jött haza, hogy még van hajlandóság az említett államokban arra, hogy összesen mintegy huszonöt-harmincezer magyar gyermeket lássanak vendégül a nyáron. A Hollandiába érkezett kicsiny magyarok gondozása és ellátása mintaszerű. A magyar kórházvonal parancsnoka, Zeilendorf alezredes mondja, hogy Hollandiába való megérkezése után tanúja volt egy magyar gyermek fogadtatásának és többnapos ottani életének, de – úgy mond – ha édes gyereke lett volna a kis magyar, akkor is gondolkodóba esett volna, ne hagyja-e ott örökre.” (Zeilendorf Dezső orvos, vezérőrnagy 1873–1944)

⁴⁰ Bernáth István úgy tudja, hogy Henriette Kuyper és J.P.Ph. Clinge Fledderus holland konzul szervezésében tizenhétezer gyermek került Hollandiába 1920 és 1923 között. Lásd Bernáth István: Hollandról magyarra... (Rövid útbaigazítás a

énekszóval, táncsal köszönték meg Hollandiának azt, hogy immáron kétezernégyszáz társukat fogadták szeretettel⁴¹.

A magyar gyermekek létszáma 1920 és 1923 között: Hollandiában **17.235** (tizenhétezer-kétszázharmincöt), Svájcban 6329, Belgiumban⁴² 1128; Angliában 52, Svédországban pedig 131.⁴³

Feltétlenül szólnunk kell a magyar katolikus vonalon történt gyermekmentés kimutatásairól is, hiszen csak így egészül ki ennek a nagy horderejű szolgálatnak az arculata.

„Egymás terhét hordozzátok”, ez volt a római katolikus szállást szerző bizottságnak a jelmondata, amelynek a tagjai a Hongarije in nood (Szükséget szenvedő Magyarország) alapítvány keretében tevékenykedtek, és 25 gyermekvonat indításáról-fogadásáról gondoskodtak. Az általuk adminisztrált gyermekek száma 1920 és 1923 között **10.578** (tízezer-ötszázhetvennyolc).⁴⁴

A két azonos időszakra eső kimutatás között lényeges eltérést látunk, de egy alapos feltérképezés nyomán majd pontosabb számokkal szolgálhatnak a kutatók.

Schrotty Pál, aki az akció kezdetétől teljes rálátással bírt a gyermekmentés folyamatára, 1923 elején írja, hogy 1922. október 1-jéig a hollandok „**6581** (hatezer-ötszáznyolcvanegy) magyar katolikus gyermeket vittek ki jószívű emberek lakta, áldott hazájukba.”⁴⁵

Ez a megbízhatónak tűnő szám is mutatja, hogy idővel, felekezeti versengés nélkül, a részekre lebontott kimutatásokból rekonstruálni lehet az adatokat. Ugyancsak Schrotty Pál jegyzi meg csodálattal 1923 februárjában, hogy: „Ha ma mégis még mindig vonat vonat után indul Hollandiába, ez a magyar katolikus gyermekakció apostolának, dr. Knébel Miklós, Esztergom-főegyházmezei papnak köszönhető, ki városról-városra, faluról falura jár és holland nyelven beleprédikálja a fogékony holland szívbe a Regnum Marianum szenvedéseit és gyermekeinek leírhatatlan nyomorát.”

Wilhelmina királynő 1923-ban ünnepelte uralkodásának 23. évfordulóját, és ez alkalommal a két említett bizottság hat-hat magyar gyermeket választott ki a köszöntésre, és két tanítónő vezetésével egy vesszőkosáryi fehér rózsát vittek ajándékba a királynőnek hozzátéve, hogy a szívük fő helyén őrzik a királynő és az ország emlékét.

kultúrhistoriai kapcsolatok terén) In: Hollandból magyarra....Kultúrhistoriai tanulmányok és szemelvények. Jankovich József előszavával. Szerkesztette Bernáth István. Budapest, 1986, p. 31.

⁴¹ In: Világ (A szabadkőművesek napilapja). Budapest, 1920. május. 1-jei szám. A Világ cikkét újraközli Holland vendégszeretet a húszas években címmel Borovi József, i.m. p. 145-146. – Beszédes fényképanyag, in: Vasárnapi Újság. 1920 (67. évf.) nr. 9. címlapján az ötvenezer gyermekről a Gellérthegyen, a 99. oldalon Huszár Károly és Fledderus konzul, a 100. oldalon a Hollandiába utazó gyermekek beszállása a vonatba és egy másik képen Horthy Miklós kormányzó neje a búcsúztatók között a Keleti Pályaudvaron. – Lásd még: Magyar Nemzet, 1996. május 21-i szám, 16. oldalát.

⁴² Belgiumba 1923. május 1-jén érkezett az első 63 magyar gyermeket számláló csoport, Tilburg vasútállomásáról autóbusszal szállították őket Turnhoutba. Jellemző, hogy sem a belga külügyminisztérium, sem a helyi rendőrség nem vezetett nyilvántartást a sok ezer gyermekről, úgy tekintettek az ügyre, mint hosszútávú nyaraltatásra. Lásd Luc Pots írását: De opvang van Hongaarse kinderen in Atomse pleeggezinnen, 1926. In: Mededelingen Heemkundige Kring Groot-Haaltert. Drie maandelijkse ledenblad. (Belgium, 9450 Haaltert), 30-e jaargang, 2010/4, p. 3.

⁴³ In: Hongaarsche Heraut, II.évf. 1924. aug. p.86

⁴⁴ Dr. I. G. Mihályi: De R. K. Huisvestingscomité voor Hongarije in Nood. In: Schetsen over de betrekkingen tussen Nederland en Hongarije. Uitgegeven door de Aalmoezenier der Hongaren in Nederland. Druk: Abdij van Beerne, Heeswijk, 1955, p. 49. – Mihályi Gilbert adatainak a forrása a következő mű: Gedenkboek Ned. R. K. Huisvestingscomité, 1914–1924, 's-Hertogenbosch, 1924, p. 1-216.

⁴⁵ Schrotty Pál: A hollandi gyermekakció. In: Egyházi Lapok. 1923. február 1. sz. p. 30. – Dr. Schrotty Pál (1886–1960) 1919 és 1922 között dolgozott ferences szerzetesként a hágai magyar követségen. Életútjára nézve lásd Borovi József i.m. p.26-30., és ugyanebben a kötetben Schrotty említett írását: A hollandi gyermekakció, újraközölve a 137-139. oldalakon. – Schrotty Pál a Római Katolikus Huisvesting Komité nevét és tevékenységének lényegét így magyarítja: családgondozó-felruházási komité. Ennek egyik védnöke illusztris személy volt, napi áldozó katolikus ember, akkor holland miniszterelnök: Charles Joseph Marie, Ruijs de Beerenbrouck.

Tudunk róla, hogy a külföldön élő hollandok szövetsége⁴⁶ is támogatta az úgynevezett „magyar ügyet”, és a Dordrechtben szervezett 1923-as nagy kiállításon magyar részleget is szerveztek.⁴⁷

Külön színfoltot jelentett a holland nevelőszülők látogatása Magyarországon. Tudomásunk szerint legelső alkalommal 250 nevelőszülő érkezett Budapestre 1924. június 30-án, ahol ünnepélyesen fogadták őket a Bethesda kórház kertjében: Ravasz László köszöntését Sebestyén Jenő fordította holland nyelvre. Másnap a Kálvin-téri templomban Ravasz László prédikált Jn 17,21 alapján, Szabó Aladár is köszöntötte hollandul az egybegyűlteket, végül Raffay lutheránus püspök imádkozott.⁴⁸

A gyermekakciót 1927-re „hivatalosan” már lezártak tekintették, de az még 1930-ig folytatódott, főleg magánkezdeményezésből⁴⁹ és egyházi vonalon. A visszatérő vonatokban nagy mennyiségű ruhát, élelmiszert és hasznos ajándékokat küldtek haza a gyermekekkel. Ezekkel a kimutatásokkal is szükséges foglalkozni, valamint a Magyarországon fenntartott holland konyhakkal, otthonokkal és iskolákkal.⁵⁰ Továbbá létezik hozzávetőleges kimutatás a külföldön elhunyt,⁵¹ az örökre kint maradt és a Hollandiába visszatért gyermekekről, azok lelkigondozásáról.⁵²

A témára épülő irodalmi művek sokasága arról tanúskodik, hogy a gyermekek iránti szeretet csodákat cselekedett, a kényszerű emigrációval és árvasággal járó fájdalmat és örömet egyaránt megörökítették. Cardyn professzor vallomása például annak a magyarság iránti páratlan érdeklődésnek a mibenlétéről szól, amelyet a gyermekek ébresztettek benne: „Ebben az évben lesz tíz esztendeje – mondja kifogástalan magyar kiejtéssel, mintha valami magyar professzor beszélne –, hogy a magyarokkal, helyesebben mondva magyar

⁴⁶ Vredenburg báró volt az elnöke a Nederland in den Vreemde (Hollandia Külföldön) elnevezésű egyesületnek és tanácsukra alakul meg gróf Apponyi Albert elnöklete alatt a Magyar Holland Társaság 1922-ben.

⁴⁷ Dr. A. Eekhof: Hongarije. Overdruk uit het Gedenboek van het Algemeen Nederlandsch Verbond 1898–1923. p. 151-171. Lásd még: Viski J.: De volkskunst der Zevenburger Hongaren. Haarlem, 1923. –Westerbeek van Eerten, J. J.: Uit der Hongarenland. Amsterdam, W. Kirchner, 1922.---Noppen, H. J.: Eenige indrukken en beschouwingen over Hongarije en zijn bevolking. Den Haag, 1929.

⁴⁸ A hír a Hongaarsche Heraut 1924-es II. jaargang, nr.10, júliusi számának 78. oldalán olvasható „Nederlandsche pleegouders in Hongarije” címmel. A holland nevelőszülőknek Záborszky János segítette a tolmácsolásban.

⁴⁹ Finnországba például hatvan gyermeket vitt 1926 nyarán Pándy A. nevű úrhölgy, akiről Sebestyén Jenő azt írja, hogy született finn asszony, és aki a magyar gyermekek nyaraltatására holland minta szerint egy bizottságot hozott létre, amelynek ő az elnöke. Lásd: Hongaarsche Heraut, Vierde Jaargang, 1926, nr.11, p. 88.

⁵⁰ „Legyen egy olyan iskolánk, amelyben nemcsak a vallásoktatás, hanem minden egyes tárgy tanítása, az egész környezet, a mi református vallásunk szellemét leheli és erejét árasztja. Legyen egy iskola, amelyik a Biblia fundamentumán épül, s már a kicsinyek között is egyedül Isten dicsőségét szolgálja” – fogalmazott Ravasz László püspök 1926 szeptemberében a Julianna Református Elemi Iskola megnyitóján, amelyen jelen volt van Colijn Henrik volt holland miniszterelnök és Klebelsberg Kunó magyar kultuszminiszter is.----- A második világháborút követően Fledderus konzul éppen Joó Sándort kérte meg ünnepi iskolai istentisztelet tartására a királynő születésnapján.

⁵¹ Anglia, Belgium, Hollandia és Svájc területén 1920-1930 között egy összesítés alapján 56.620 magyar gyermek fordult meg, ezek közül 56-on haltak meg.-----Ecsedy Zoltán nevű 14 éves fiú halt meg 1924 július 21-én Oosterbierum községben. Bátyja, Ecsedy Aladár teológus azidőtájtban készült hollandiai tanulmányútra. Lásd Hongaarsche Heraut, II.jrg.nr.12. Sept.1924.p. 96.--- Egy magyar kislány halálhíréről tudósít az „Ons Zeeland” 1927/4-es száma. Nevet nem közöl, csak azt, hogy Hoofdplaat nevű faluban rosszul lett egy nagyon kedves leányka, akit kórházba szállítottak. Azonnal értesítették a Budapesten lakó édesapját, aki egy gyerekvonattal érkezett és még életben láthatta gyermekét.

⁵² Joó Sándor (Kecskemét 1910-Veszprém 1970) ref. Lelkész 1932-1934 között volt az amsterdami Vrije Universiteit ösztöndíjasa. Fő művében „Diakonátus a ref. teológiában (Kecskemét, 1937) érzik a holland teológiai hatás. Az úgynevezett hollandiai „öreg magyarok” számára felejthetetlen volt a közöttük végzett ígéhírdetői szolgálata. „Lásd Tüski István: Magyarok Hollandiában. In: –,„Tebened bíztunk eleitől fogva...” A magyar reformátusság körképe. Készült a Magyar Reformátusok II. Világtalálkozója. Szerk. Barcza József és Bütösi János. Debrecen, 1991.p.133.

gyermekkel megismerkedtem. Addig nem is igen tudtam, hogy a magyar kulturális élet milyen magas fokon áll, mert nem igen érdeklődtem Magyarország után. A gyermekek keltették fel érdeklődésemet. Rokonoknál, ismerősöknél látogatásaim alkalmával találkoztam velük.

Udvariasságuk, közvetlenségük megkapta a lelkeket. A nyelvüket nem értettük, beszélni sem igen tudott velük senki, de velem együtt mindenki az első pillanatban megszerette őket. Azt gondolom, valami különös nemzeti varázs áradt ezekből a gyermekekből...

Ettől kezdve sokszor ott voltam a gyermekvonatok érkezésénél és legtöbbször budapesti utaimat is gyermekvonattal tettem meg. Lehetetlen tollal leírni azokat a megható jeleneteket, amelyeknek a belga állomásokon és Budapesten a gyermekvonatok érkezésekor és indulásakor szemtanúja voltam. A belga szülők búcsúja éppenúgy megható volt, mint a magyar szülőké az állomásokon...

Sokszor a belga szülők talán több könnyet hullattak a magyar gyermekért, mint édes szüleik...”⁵³

Tehát a búcsúzás, az indulás és az érkezés volt az a momentum, amely a két költői lelkű, de különböző formátumú teológust, Miskotte és Cardyn professzorokat egyaránt megragadta és megindította, annyira, hogy írásban is fontosnak tartották annak a megörökítését, hogy milyen lelkület-változtatásra képes a kicsinyek ereje, akiket halálos komolyan kell venni.

Akkor sem ők, sem a magyar egyházi vezetők nem gondolhattak arra, hogy az akció valamikor, valaha is megismétlődhet. Sajnos, hogy Európát huszonkét év után ismét átok verte, ezúttal egy fergetegesen pogányabb. A második világháború után a militáns ateizmus keleten még a szeretetszolgálatban is veszélyt látott, korlátozni merte, esetenként még bilincsbbe is verte, nem akarta hallani annak a jövődőlésnek a beteljesülését – Miskotte 1945. május 9-i prédikációját idézzük –, hogy Isten ellenségei megsemmisülnek.

A kommunista ideológiának, akárcsak a fasizmusnak, nem volt, nincs mondanivalója az élet szentségéről. Rendszereik képtelenek voltak belenyugodni abba, hogy az ország, a hatalom és a dicsőség az Istené, és az nem az üdv-elméleteket propagáló államaikat illeti. Ezért indulhatott keservesen 1947–1948-ban csak három gyermekvonat Hollandiába – nevezetesen két katolikus és egy protestáns szerelvény – arról az állomásról, ahol korábban, húsz éve a századikat indították.

Az élettapasztalat bőségesen tanúskodik arról, hogy a szeretetszolgálatot örömmel végzőket, de még az arra buzdítóknak a munkásságát is áldás kíséri.⁵⁴ Ennek a tudatában mondhatta Kornelis Heiko Miskotte 1948 nyarán egy vele készített, magyarul publikált interjúban: „Az első világháború után is részt vettem az akcióban, és most is örömmel teszek meg mindent, ami módomban áll...”⁵⁵ Méltán emlékezünk tehát az egykori cortgenei lelkipásztorra és a gyermekeinket fogadó gyülekezet hajdani szolgálatára. Emlékük legyen áldott!

⁵³ In: Belgiumi Magyar Könyv, 1935, p.85-86. – Dr. Albert Cardyn (Antoon Albert Cardijn) az Aarschot városában lévő Sint Jozefcollege paptanára volt. Életéről (1892–1938. május 19.) és magyar gyermekeket mentő belgiumi munkásságáról In memoriam címmel írt a magyar nyelvet szintén ismerő Arnold Ghesquiere a Hongaarsche Courant 1938-as számában. – Cardyn holland nyelven ismertette a magyar irodalmat, többek között Prohászka Ottokár és Tóth Tihamér műveit fordította holland nyelvre.

⁵⁴ Nem tehetjük, hogy ne utajunk itt Babos Sándor erdélyi református misszionárius lelkészre, aki a szintén teológiát végzett feleségével, Lőrincz Máriával a Mandzsúriában és Koreában élő gyermekek fenntartására és iskoláztatására rendezett gyűjtést 1934 után Romániában. Sándor Lajos nagyváradi lelkipásztor szóbeli közlése alapján jutott tudomásomra ez az adat, Sándor Lajos látott is ilyen tárgyú levelezést.

⁵⁵ Szakal Erzsébet: Magyar gyermekek Hollandiában. Hét-nyolcgyermekes családok vállalják a magyar gyermeket. In: Élet és Jövő, Budapest, 1948. június 19-i sz., p. 6.

Több mint huszonnyolcezer magyar gyermek került Hollandiába az új határok közé kényszerített nyomorgó Magyarországról, ami óriási eredmény. A leszakított országrészek gyermekei csak elvétve, kis létszámban jutottak külföldre, még Magyarországra is alig utazhattak.

Végül, első fejezetünk záróakkordjaként: amikor 1926. április 13-án, Budapesten a 100. szerelvényt indították, a zászlókkal és virágokkal feldíszített jubiláris gyermekvonatot katonazenekar búcsúztatta. Eljátszották a belga, a holland és a svájci himnuszt, majd a magyar Hiszekegyet.⁵⁶ Ravasz László beszédében modern kereszteshadjáráthoz hasonlította a nemzet kicsinyeinek győzelmét, akik egyszerű gyermeki lélekkel hódították meg a külföld szívét: „Ez a száz vonat aranyvetélőként jár Európa átokverte földjén... Legyenek áldottak a kezek, amelyek útrabocsájtják és fogadják!”⁵⁷ És fogadták is, együttérző szeretettel.

II.

A második magyar gyermekmentési akció szükségessége

Négy évvel a második világháború befejezése után a Magyar Népjóléti Minisztérium sürgős anyagi támogatást kért az illetékes pénzügyminisztériumi osztálytól, mert már rongyokhoz sem jutottak, az elhagyott csecsemőket pelenka hiányában papírosba csomagolták. Összesítő jelentésükből a következő 1948-as adatok tárulnak elénk az akkori gyermekmenhelyek állapotáról: „Mintegy harmincezer anyagilag és erkölcsileg elhagyott gyermek van, de még körülbelül huszonötezer gyermek szorulna állami támogatásra, védelemre. A meglévő kilenc állami gyermekmenhelyen mintegy ezerötyszáz ággal kellene ezen gyermekek kórházi ellátását biztosítani. Legalább 10-15 éve nem tatarozták őket. Háborús kárt mind szenvedett, de nem olyan mértékűt, hogy a három éves terv keretében beállítható lett volna. A fogyó anyagokat 1938 óta nem pótolták...”⁵⁸

Országos nyomorral kellett számolni, a hívő emberek találekonyossága és összefogása enyhíteni akart és olykor tenni is tudott az éhhalál ellen⁵⁹ az újfajta ellenséges helyzetben. Egy Dobos Károllyal készült interjú például hiteles képet tár elénk a háború utáni állapotokról, ennek részleteiből idézünk.⁶⁰

K.K.: „–Például milyen esetekről tud? Mert hallottam, hogy volt egy falu, ahol tízen is felakasztották magukat, presbiterek.”

D.K.: „–Sok volt olyan, különösen a kisgazdák között, a földállamosítás, téeszésítés idején. Először is volt a beszolgáltatási rendszer mindjárt '46 után.

Az volt a szerencse, hogy Isten 44-ben bő termést adott, és voltak az országnak olyan részei, ahonnét se a németek, se az oroszok nem vitték el sem a termést, sem a jószágot. De kevés ilyen hely volt. Olyan éhség volt Budapesten, hogy „gyerekvonatokkal” vittük le a gyerekeket az ország különböző részeibe az éhhalál elől. Én is vezettem két ilyen vonatot.”

K.K.: „– Hány gyerekkel?”

D.K.: „– Volt az egyikken vagy ötszáz, a másikon is. Hódmezővásárhelyre, Kiskunhalasra mentünk. Úgynevezett Nemzeti Segély vonatok voltak ezek.”

K.K.: „– És az egyházak közösen csinálták ezt?”

⁵⁶ In: Az Est. 1926. április 13., kedd, p. 4. – Ez az először Svájcba induló vonat oda kétszáz gyermeket visz és ketrebben egy ajándékot. Bern városának állatkertjébe továbbítottak egy erdélyi barnamedvét. Belgiumba menet négyszáz, Hollandiába pedig kétszáz gyermeket szállított a századik vonat.

⁵⁷ In: Kálvinista Szemle, 1926. április 17., p. 56. – Rudi Hermans: Törökbálint messzire van. Fordította: Gera Judit. Az utószót „Rög a zsebkendőben” címmel írta Hermán M. János. Tinta könyvkiadó, 2005. Eredeti címe: Terug naar Törökbálint, Standaard Uitgeverij, 1989, Antwerpen.

⁵⁸ Gergely Ferenc: A magyar gyermekvédelem története (1867–1991). Püski, Budapest, 1997, p. 80., 65. sz. lábjegyzet.

⁵⁹ A Szeretetszövetség 1945-ben ezerhatszáz árvát, aggot és rokkant személyt ápolt. Lásd: „Élet és Jövő” júni.16-iki sz.p.3.

⁶⁰ Kolczonay Katalin: Interjú Dobos Károllyal. In Confessio, 1989/2, p. 101.

D.K.: „– Igen. Például Kiskunhalason a református egyház lelkészét ismertük. Mikor megírtuk neki, hogy mi a helyzet, hónapok óta kenyeret se láttunk Pesten, akkor azt írta, hogy ők vállalnak száz gyermeket. Vigyük le őket a nyár elején és ott lehetnek egész őszig, vagy akár még egy évig is. Nekem is két fiam ott tanult egy évig. Nyáron a tanyán voltak. Volt ennivalójuk, őrizték a libákat, disznókat, bivalyokat.”

Az ilyen keresztyén kezdeményezéseket az ÁVO nem nézte jó szemmel, az egyház cselekvő hitvallóit az „ellenség” ötödik hadoszlopának tekintették, Dobos Károly lelkészt is nemsokára messzire helyezték Budapestről.

Nyugati hittestvéreinknek szintén magától értetődő volt, hogy segíteni kell, és Svájc elsőként indította el a segély-⁶¹ és gyermekakciót, aminek az egyik eredménye, hogy egy vonattal ki is engedtek 242 református gyermeket 1947-ben. Svájci szülők 544 gyermeket keresztszülőként segítettek, fogadott gyermekeiknek szeretetsomagokat küldtek, amíg azt is meg nem tiltották.

Dániába⁶² két magyar gyermekvonat indult, Belgiumba is kettő vagy több, a lebonyolításban nagy szerepe volt az Actio Catholica munkatársainak.⁶³ Hollandiába 1947–1948 folyamán érkezett három, magyar gyermekeket szállító szerelvény. Belgiumba 1946–1947 folyamán valószínűleg kétezer gyermek jutott ki üdülésre.

Hollandia kormányának álláspontja a nemzetközi gyermeksegélyek tárgyában

E helyen röviden összefoglaljuk azt az intézkedést, amelynek nyomán 1947. november 16-án a holland templomokban (katolikus, református, lutheránus, remonstráns) felolvasták azt az országos körlevelet, amely által nevelőszülőket és befogadó közösségeket kerestek tízezer olyan holland gyermeknek, akik akkor Németországban éltek.⁶⁴ Arról volt szó, hogy a németek a háború alatt ezrével telepítették a holland családokat Németországba, ahol

⁶¹ „Másfél tonna ruhát küldtek a svájci reformátusok. Az egyházak világtanácsának magyarországi újjáépítési bizottsága egy különös raktárba hívott meg. Dr. Pap László professzor, az újjáépítési bizottság titkára, számokat és mindennapi közönséges neveket és egyszéű szavakat sorol fel: 255 gyermekruha, 153 pulóver, 283 gyermekfehérnemű, 213 női fehérnemű, 118 pár harisnya, 70 lepedő stb. Közben mutatja a kibontott, körülbelül másfél tonna súlyú ruha- és cipőküldeményt. Már külön vannak válogatva a cipők és télikabátok, a fehér, barna, kék szveterrek, a kötött- és bőrkesztyűk, a svájci csendes paszterszínű ruhák és blúzok, pompás, finom lepedők, amelyeket sok nemzedék használhat még. – Mi ez? – A svájci reformátusok adománya a magyar református egyháznak. A Hilfswerk der Evangelischen Kirche küldte. Próbaküldemény, ez csak másfél tonna, nagyobb részt intézményeknek, árvaházaknak megy szét. Vár még vagy 27 tonna szállításra. Ezt keresztyének küldték Krisztus szeretetével és azzal a meghagyással, hogy ha szétosztjuk, tudja meg mindenki, hogy ezt Krisztusnak a Lelkével adták. Érdemes meghallgatani, amit ezek a néma dolgok mondanak. Érdemes elképzelni mögöttük a svájci református családokat, amint gyűjtik, kiválogatják, összerakják ezt a sokféle ruhát. Minden adománynak van valami lelke. Van, amelyikből gőg árad, olyan, amiből hiúság, ezekből a dolgokból mélységes nagy testvéri szeretet. Amikor kibontották a csomagokat, mindegyikben találtak egy bibliát. Kiemelték a zsákokból a pompás szveterreket, meleg harisnyákat, barna kesztyűket, amelyeknek az ujjaik egy világos csik virágmintákat ábrázolt. A csomagokhoz külön kis zacskókban a svájci családok tűt, cernát, pamutot, gyűszűt pakkoltak. Hallották, hogy Magyarországon ez sincsen. Hátha elszakad a ruha hordás közben? Majd minden ruha használt, úgy vették ki a szekrényből. Azt adták, amire nekik is szükségük volt. De mindegyik elsőrangú minőségű. A cipők külön megtalálva, erős talppal. Hogy jobban tartsanak, bennük kerek fényes szegek. Van olyan barna bőrcipő, amelyiknek prém a bélése. Van olyan ruha, amelyikhez foltot is küldtek. Megnézünk egy inget. Pompás, erős vászon, benne egy svájci cég neve keskeny fehér sávon, piros betűkkel: „Grieder et Zie, Zürich, Luzern”. A fal mellett felhalmozva vagy 4000 szeretetsomag. Címre jött, most várnak arra, hogy szétosszák őket. Milyen különös hangulat van egy ilyen teremben, ahol csak élelmiszercsomagok, fekete cipők, kabátok, ruhák vannak halmokba rakva! Miért van melegebb itt? Azért, mert a dolgok jelképek, lelket hordoznak. És ezek a ruhák üzenetek, biztatások és vigasztalások, a Krisztusban való közösségnek az erőit jelentik számunkra. Nemcsak azokat melegítik át, akik kapják, nemcsak azok tudnak ezekkel a cipőkkel tovább menni a nehéz úton, akik felhúzzák, nem könyöradományok, nem a gazdagabb testvérnek a koldus felé dobált alamizsnái, ezek a Krisztusnak szeretetéről küldött jelek, Krisztus él és összekapcsolja az ő népét jóban és rosszban.” (A jegyzet írója „-y”-nal szignózza a cikket. In: Élet és Jövő, 1946. március 16, p. 2.)

⁶² Hangulatos írást olvashatunk “A magyar gyermekek dán barátja” címmel “Az Út” 1948 aug.15-21. számában a 4-ik old.

⁶³ Beliczay Angéla: Külföldi kapcsolatok. In: Tanulmányok a magyarországi Református Egyház 1867 és 1978 közötti történetéből. Studia et Acta Ecclesiastica. Budapest, 1983, p. 343.

⁶⁴ Wij gaan eten in Holland... In: Utrechts Nieuwsblad, 1947, nov. 17. p. 1.

kényszermunkára fogták őket. Természetesen azt is megemlítették, hogy ez nem zárja ki azt, hogy ne gondolnának a szükségállapotban leledző magyar, osztrák⁶⁵ és német állampolgárságú gyermekekre.

A felhívást követően 1947. november 27-én már meg is érkezett Németországból az ott élő holland gyermekek első százas csoportja.

A kormány értésére adta mindenkinek, hogy az ország lakosságának élelmiszereivel való ellátottságát csak korlátozottan tudja biztosítani, és emiatt nemigen osztozik az egyházak tártkeblű felajánlásaiban. Viszont egybehangolás és kapcsolatteremtés céljából támogatja a minisztertanács által erre a célra már korábban létrehozott nemzeti gyermek-elhelyezési bizottságot.⁶⁶

Hollandiában máig emlékeznek arra a nemzetközi összefogásra, amelynek nyomán 1945-ben negyvenezer holland gyermeket vittek táplálási és felerősítési céllal Svájcba, Svédországba és más államokba.

A holland-magyar katolikus kezdeményezésű szervezés 1947-ben

Knébel Miklós nagy nehézségek közepette útlevelet szerzett és Hollandiába utazott,⁶⁷ ahol a vezetése alatt működött Amszterdamban a Hongaarse Kinderactie, vagyis a Magyar Gyermekelhelyezési Bizottság. Munkáját támogatta a holland katolikusok napilapja a De Maasbode, a belga Caritas Catholica és közös összefogásukkal az **1947 szeptemberében induló vonat ötszáz gyermeket** vitt üdülni Belgiumba és Hollandiába. Dr. Knébel Miklóst⁶⁸ apostoli mentőmunkája közben érte a halál 1949. április 20-án. Őt helyettesítette e munkában dr. Vargha Damján professzor.⁶⁹

Az Actio Catholica által indított, egyik jól fűtött különvonat útvonalának a leírása beszédesen ábrázolja a szervezés logikáját és a végállomásokon uralkodó hangulatot, a Belgiumban és Hollandiában letelepedett magyarok segítőkészségét.

„Akik Belgiumban maradnak, Brüsszelben kiszállnak, s amint elindulnak „szüleikkel” vendéglátó otthonaik felé, bámulják a kirakatokban felhalmozott olcsó déligyümölcsök minden fajtáját, az utcasarkokon nagy kosarakban illatozó rózsákat, szegfűket és mimózákat, a jól öltözött, nyugodt és udvarias járókelőket.

A Hollandia felé igyekvőket átveszik a Hulpactie voor Hongarije – Magyar Segítőakció – kiküldöttei, és a vonat indul velük tovább. Estefelé – több, mint háromnapi utazás után – háromszáz gyermektorokból hangzik fel a kiáltás: Hollandia! Hollandia!

A vonat befut az első holland állomásra, Roosendaalba. A peronon óriási sürgés-forgás, a segítőakció munkatársai meleg tejjel, teával, kenyérral, édességgel várják az érkezőket, sokan a vendéglátó szülők közül is itt vannak.

A segítőakció asszonytagjai között sok a magyar. Könnyes szemekkel emelik magukhoz a kis vendégeket. – Hogyne örülnénk – mondja meghatottan egyikük –, hisz közülünk számosan hasonló módon kerültek ide a múlt világháború után, az 1920–1926

⁶⁵ „Tegen het einde van dit jaar of uiterlijk in Januari 1948 zullen op Initiatief van het Ned. R.K. Huisvestingscomité 500 Oostenrijkse kinderen in Tilburg en omgeving worden ondergebracht. In verband hiermee zal Tilburg geen Nederlandse kinderen uit Duitsland opnemen. Ook de uitzending van Hongaarse kinderen zal ter hand worden genomen, doch een voorgenomen uitzending van Franse kinderen naar ons land zal niet doorgaan. De slechte toestanden op 'het gebied der voedselvoorziening in middenen Oost-Europa hebben aanleiding gegeven tot deze huisvesting, terwijl tevens als motief gegolden heeft dat Nederland zoveel geprofiteerd heeft van andere landen.” In: Limburgs Dagblad, 30. Jrg. nr. 276., 1947 dec. 1., p. 2.

⁶⁶ Nationale Commissie tot Uitzending van Nederlandse Kinderen 1945.

⁶⁷ Knebel Miklós 1947. május 3-án már jelentkezik Alfrink bíborosnál Utrechtben. Lásd Borovi i.m. p. 50.

⁶⁸ Knebel Miklóst, a budapesti Szt. Katalin templom lelkészét tíz évvel korábban a budapesti holland-magyar est alkalmával a holland nagykövet az Oranje-Nassau Officiers-kruis kitüntetésben részesíti a kormány megbízásából. Lásd: Hongaarsche Courant, 1938, p. 152.

⁶⁹ Holland-magyar áhítatos művet is dott ki. – Dr. Damián Vargha S. O. C.: Hongarije en de Cisterciensers. Vertaald door A. G. M. Abbing. Nieuwkuijk, 1935. – Lásd még: I. G. Mihályi i.m. p. 51.

közötti években. Hollandia akkor is elől járt a segítségben, huszonnyolcezer magyar gyermeket fogadott be. Sokan örökre itt maradtak, közülünk körülbelül kétezren hollanddal kötöttek házasságot.

A gyermekek csoportja minden állomáson kisebb lesz, Roosendaalon kívül leszállnak még Rotterdamban és Leidenben. Az utolsó száz Amszterdami megy. A sok kis magyar szétszóródik a holland városok, falvak és tanyák otthonaiban.”⁷⁰

Ez a második (vagy a harmadik?), 1948. január végén (?) indított vonat is katolikus szervezés révén érkezett Hollandiába, **ez is ötszáz gyermeket** szállított, amelyből kétszáz Belgiumba, háromszáz pedig Hollandiába került. A sorrendet és az időpontot még nem sikerült azonosítanunk. Ennek a kutatásáról dr. Muzslay István professzorral beszélgettünk, aki annak idején az állomáson még látta ezt a vonatot. Igen fontos annak az ismerete, hogy az Actio Catholica igazságos szempontok alapján állította össze a gyermekek listáját, és ezzel elejét vehették a Szabad Nép című baloldali lap támadásainak, miszerint volt csendőrök és arisztokraták gyermekeit juttatják nyaraláshoz. Kimutatásukban, amely nekünk is támpontul szolgál, **1947 novemberéig 232 gyermeket küldtek Belgiumba és 322 gyermeket Hollandiába.** Ez összesen 554 gyermek, akik származási és családi helyzet szerint a következő megjelöléssel tűnnek fel a Magyar Közlekedésügyi Minisztériumnak küldött táblázatban, amely valósággal sugallja, hogy milyen „hierarchikus” szempontok szerint kellett válogassanak: 196 gyermek munkáscsaládból származik, 132 gyermek szülei tisztviselők, 33 gyermek értelmiségi családból származik, iparos háttérű ugyancsak 33, földműves családból 8, özvegy szülők gyermeke 79, három árva gyermek és 16 gyermek hadirokkant családjából származik.

A katolikus magyar gyermekakció története ma még csak részleteiben ismert. Megjegyezzük, hogy az itt tárgyalt korszakban, a második világháború után még Franciaországba is jutattak ki magyar gyermekeket.⁷¹

Pap László meglátogatja az úgynevezett protestáns vonattal érkezett gyermekeket 1948-ban

Az egyetlen, „református” szervezésű **vonat 1948. július 12-én indult** Budapestről, erre Laudon László atyai barátom élesen emlékszik, mert ezzel a vonattal került az általunk is tisztelt Passis családhoz,⁷² ahol a ház ura és asszonya őt szeretettel vette körül, és akiket ő hit szerint is nevelőszüleinek tekintett.⁷³ Ennek a vonatnak a történetéről többen írtak, magyar és holland részről egyaránt maradtak feljegyzések.

Az eseményeket a napi politika függvényében vizsgálva arra a következtetésre jutunk, hogy ezt a gyermekvonatot a rákosisták csak azért engedélyezték – ráadásul időzítve –, hogy az Amszterdamban sorra kerülő Egyházak Világtanácsának éppen gyűlésező (1948. augusztus 22-23.) plénuma előtt pozitívan tüntessék föl a rendszerüket.⁷⁴ Ezzel a ragyogó intellektusú magyar egyházi vezetők is tisztában voltak.⁷⁵

⁷⁰ Borovi József által eszközölt újraközlés, i.m. p. 156: Újra elindult egy vonat. Forrása: Új Ember, 1948. február 8. nr. 6.

⁷¹ Lásd: Új Ember. 1946. november 10-i szám, amelyben a franciaországi gyermeknyaraltatás ügyét védelmezik.

⁷² Hajdú Zoltán enyingi református lelkész testvérünk otthonában talákoztunk Johan Passies úrral és nejével 1978-ban, Igarban.

⁷³ Szetey Szabolcs: Hit és munka. In: Protestáns Téka. A Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Karának diákújságja. III. évf. 3-4. szám, Budapest, 2008, április-május, p. 13.

⁷⁴ Pap László emlékezik: „Időközben azért a munka a nehézségek és változások ellenére is tovább folyt. Még az amszterdami gyűlés előtt sikerült nyélbeütni az első holland gyermekvonat ügyét, amely július 12-én elindult 500 gyermekkel. Megállapodás történt arra nézve is, hogy a második gyermekvonat októberben indul újabb 500 gyermekkel Hollandiába. Elkészült az ökümenikus tanulmányi kötet, melyben azonban nem jelenhetett meg nevem alatt az általam írott cikk, mivel nevemmel nem engedélyezte a cenzúra.”. Lásd: Pap László: Tíz év és ami utána következett 1945-1963. Szerk. Bárczay Gyula. EPMSZ kiadása, Bern-Budapest, 1992, p.66

⁷⁵ Dr. Nagy Barna sárospataki professzorra vagy dr. Dobos Károly budapesti lelkészre gondolunk a dátum kapcsán, akiket 1948-ban szintén kiengedtek Hollandiába. Mindketten megfordultak Kampenben, ahol előadásokat is tartottak a szigorú

Nemsokára, az említett vonat érkezése után Hollandiába utazik⁷⁶ a Zürichben és Utrechtben egyaránt ismert **dr. Pap László**,⁷⁷ budapesti teológiai professzor. Több gyermeket is meglátogat és levelet küld a magyar gyermekek szüleinek. Levelét a holland gyermekakció magyarországi vezetőjeként írta, ebből idézünk: „Valamennyi gyermek nagyszerűen van elhelyezve és kifogástalanul érzi magát. Mind a gyermekek helyükkel, mind a szülők a gyermekekkel rendkívül meg vannak elégedve. Vannak gyermekek, akik már az első hetekben 4-5 kg-ot gyarapodtak.” Fontos híreket is továbbít: „Holló Mirjam és nevelőszülői panaszolták, hogy a gyermek nem kap hazulról levelet. Kérem a szülőket, írjanak. Kiss Katalin nevelőszülei közölték velem, hogy az édesapja meghalt, s kérdezték, nem közölném-e a gyermekkel. Nem láttam semmi értelmét, elég ha a gyermek megtudja, amikor hazaérkezik. Kérem édesanyját, ezt a körülményt a levelezésnél vegye figyelembe. Végül Uhrin Hilda kéri szüleit, hogy írjanak, mert nem kap hírt felőlük.” „Minden szülő nyugodt és boldog lehet, hogy gyermeke meleg otthonra talált Hollandiában. Budapest, 1948. szept. 15.”⁷⁸

Megállapítható, hogy az úgynevezett **református gyermekvonattal is ötszáz gyermek** érkezett Hollandiába. Az akkori utazásoknál számolni kellett a szovjet megszállási zónán való átutazás nehézségeivel is, ami főleg a SZEB-től (Szövetségi Ellenőrző Bizottság) való engedélyek beszerzése körül mutatkozott meg.

A magyar református vezetőknek azért esett a választása Pap Lászlóra, mert hollandiai kapcsolatai mellett ismert volt az Egyházak Világtanácsában (EVT), jelen volt az 1938-as amszterdami alakuló gyűlésen. Emellett 1946. január 19-én az EVT újjáépítési bizottságának a gyűlésén⁷⁹ alkalma volt beszámolni az utrechti Kraemer professzornak, és a szintén holland Visser't Hoff titkárnak az egyház és az ország helyzetéről. Úgy látjuk, hogy az ő közvetítése nyomán a holland testvéregyházak azt a stratégiát alkalmazták, hogy egyenesen ők ajánlották

református egyház teológiai egyetemén. Lásd K. A. (Kövy Attila?) írását: Száz éves a kampeni Theológia. In: Jöjjetek és Harangszó, A Szórványban Élő Magyar Református Egyház Lapja, főszerkesztő dr. Harsányi András, kiadás helye: Innsbruck, 7. évf. 6-7. szám, 1954 június-július, p. 6. – A világhálón: <http://epa.oszk.hu/00900/00935/00046/pdf/00046.pdf>

⁷⁶ Pap László az Egyházak Világtanácsának 1948-as amszterdami nagygyűlésén augusztus 22. és szeptember 4. között hivatalosan vett részt, tulajdonképpen ezzel a céllal kapott útlevelet, akárcsak Ravasz László. – Az 1983-ban kiadott Studia et Acta V. kötetében az EVT-vel kapcsolatban meg sem említik a nevét. ---Református egyházi vezetők közül nem kapott útlevelet Boda József, Jékely Lajos, Muraközy Gyula és Szabó József professzor. A gyűlésen részt vett Ravasz László, Pap László, Nagy Barna, Vasady Béla princetoni professzor, Bodoky Richard, Makkai László, Victor János, Bereczky Albert, Pákozdy László Márton.--- Ugyanezen időszakban járt Hollandiában – úgymond vizumra várva, de véleményünk szerint inkább kémkedni, - Péter János későbbi püspök és külügyminiszter. A külföldi lapok ezt megtudták és azt írták, hogy a Tildy Zoltán leányának a hazahozására küldte ki Rákosi. Lásd . Lásd: Pap László: Tíz év és ami utána következett 1945-1963. Szerk. Bárczay Gyula. EPM SZ kiadása, Bern-Budapest, 1992, p. 71.

⁷⁷ Utrechtben, 1933-ban a holland királynő kiemelt jutalomban részesítette Pap László rendkívül színvonalas doktori dolgozatát. Életrajzi adatait lásd Zoványi: Protestáns Egyháztörténeti Lexikon, i.m. p. 455.

⁷⁸ Kígyós Erzsébet: Gyermekvonatok. In: Protestáns Téka. III. évf. 3-4. szám, Budapest, 2008, április-május, p. 7. Az itt fénymásolatban közölt Pap László féle levélben a következő gyermekneveket találjuk: Holló Mirjam, Debrecen–Heemstede; Kiss Katalin, Debrecen–Heemstede; Pallay Erzsébet, Budapest–Hoofddorp; Tóth Antal, Budapest–Haarlem; Tóth Tamás, Tata–Aerdenhout; Uhrin Hilda, Rákospalota–Haarlem; Horváth Ilona, Bicske–Utrecht; Jezernitzky Anna, Pestszentlőrinc–Utrecht; Lévay Zsuzsanna, Budapest–Utrecht; Cseke (Beke?) Béla, Debrecen–Utrecht; Kistelegdy Ernő, Miskolc–Utrecht; Sipos Álmos, Kisújszállás–Utrecht; Fehér Margit, Bicske–Utrecht; György Eszter, Miskolc–Utrecht.

⁷⁹ Az ökumenikus jellegű szervezet pontos neve: Egyházak Világtanácsának Újjáépítési Bizottsága. Ennek keretében Pap László működését árgus szemekkel figyelték: „Az egyik ilyen protestáns egyházi szál, amely a köztársaság elleni összeesküvés perének előkészítésekor nyilvánosságot is kapott, az a Pap László teológiai professzor vezette Ökumenikus Újjáépítési Iroda volt, amelyet az ÁVÓ a Magyar Közösség egyik fedőszerveként, a Közösség gazdasági hátterének megteremtőjeként tartott nyilván. Az ÁVÓ nyilvántartásában a titkos társaság vezetőjeként, vagy tagjaként tartottak nyilván az iroda nyolc alosztályának vezetője közül négyet, s magának Pap Lászlónak a közösségi tagságáról is több – utólag nehezen ellenőrizhető – adat gyűlt össze 1946–47 folyamán az ÁVÓ irattárában.” Idézet Kiss Réka tanulmányából: Az Európai Unió elnevezésű illegális szervezkedés története. FIGYELŐ – Magyarországi Református Egyház www.reformatus.hu/confessio/2004/.../6figyel1.p 102.

– Pap László a háború idején Magyarországon holland menekülteket rejtegetett vagy segített továbbjutni., például Johann Adolf Bentinck hadnagyot, aki dr. Soós Géza társaságában repülővel menekült Olaszországba. Bentinck báró úgy tudta Pap Lászlótól, hogy az Egyházak Világtanácsának elnökéhez, a holland dr. Visser't Hooft-hoz akarnak eljutni és jelentést tenni. – Macskásy Pál: A sötétség tenger árja ellen... Holland menekültek Magyarországon a második világháború alatt. In: Hollandból magyarra. Kultúrhistoriai tanulmányok és szemelvények. Szerkesztette Bernáth István. Budapest, 1986. p. 212-214.

fel Hollandia nevében a segélyezés lehetőségét, jelezve ezt a Magyarok Világszövetsége felé is.⁸⁰ Tehát a magyarországi protestáns egyházakat nem vádolhatta koldulással a kommunista párt és a kormány.

Ekkor kezd feltűnni Van Ruler és Miskotte⁸¹ professzorok neve, a történelmi református egyház részéről ők álltak a hollandiai gyermekakció élére. (Kiegészítésként még megjegyezzük, hogy Miskotte az egyik amszterdami lelkészársával együtt 1939 márciusában tagja lett a spanyol gyermekeket mentő bizottságnak is.)⁸²

Becsületesen ítéli meg a helyzetet Ravasz László a Konvent döntése után, amelynek értelmében mégiscsak elfogadják a holland református egyház ajánlatát: „A hollandiai gyermeknyaraltatási akcióról egyházunk vezetősége már akkor folytatott eszmecserét, amidőn a katolikus akció megindult, és a holland reformátusok nagy lelkesedéssel ajánlották fel szolgálataikat a magyar protestáns gyermekek nyaraltatására. Akkor azt a határozatot hoztuk, hogy egy ilyen szolgálatot nem szabad elfogadnunk... A holland gyerekek nagyobb nélkülözéseknek vannak kitéve, mint a magyar gyerekek. Erkölcsi kötelességünk tehát az volna, hogy mi szervezzük meg a holland gyerekek magyarországi üdültetését.”⁸³

Véleményünk szerint a magyar egyházi vezetők ezt meg is tették volna, ha szabadabb mozgástérrel rendelkeznek. Számos példával tudunk szolgálni arra nézve, hogy a háború idején valósággal keresték az alkalmat a holland nép iránti hálájuk kifejezésére.⁸⁴

Pap László hollandiai és magyarországi szervező szolgálatára nézve az említett levélen kívül jelenleg nem áll módunkban más forrásoknak a kutatása. Bizonyosan léteznek erre vonatkozó dokumentumok, beleértve az AVH levéltárát is, hiszen a hatóságok már 1946 óta ellenséggként kezelték és figyelték az ószövetségi tudományok nemzetközileg elismert teológusát.

A magyarországi szervezőmunkába a magyarul kitűnően beszélő **Kuyper Katalin**⁸⁵ is bekapcsolódik, akinek az első világháború utáni gyermekakcióban szerzett tapasztalatai ismét

⁸⁰ Kiténik ez Ravasz Lászlónak a 722/1947 számú, Ács Tivadarhoz intézett leveléből, aki a Magyarok Világszövetségének volt az alelnöke. A püspök azt írja, hogy a holland nép ajánlatát inkább nem fogadják el, hiszen ők is nehéz helyzetben élnek. Lásd: Borovi József, Magyar katolikus lekipásztorok szolgálata Hollandiában, i.m. p. 48.

⁸¹ Pettinga lelkész ma Hollandiában Miskotte munkásságának egyik legjobb ismerője, hozzám intézett 2011. december 21. keltezésű levelében jelzi, hogy nemcsak ő, de Miskotte fia sem tud Miskotte szerepéről az 1948-as gyermekakciót illetően. „Beste János, dat Miskotte zich in zijn eerste gemeente Cortgene t.b.v. Hongaarse kinderen heeft ingespannen, is bekend. Hij schreef er zelf over in zijn Gemeentebloodje in maart 1924: „de Hongaartjes komen”. Dit is te vinden in K. H. Miskotte, „...als een die dient”, volledige uitgave van het Gemeentebloodje, Baarn 1976, blz.101 e.v.; eerder reeds opgenomen in de bundel „In de gecroonde Allemangading”, Nijkerk 1946, blz. 53 e.v. Van een dergelijke activiteit na de Tweede Wereldoorlog is mij niets bekend. Ook Prof. Dr H.H.Miskotte, de zoon van K.H.M., kan zich hier niets van herinneren. Het oude krantenartikel zal vermoedelijk op een misverstand berusten. Ook de naam László Pap i.v.m. K.H.Miskotte is mij onbekend. Het spijt me, maar meer kan ik er niet van zeggen. Met vriendelijke groeten, Paul Pettinga.”

⁸² Lásd in: „Algemeen Dagblad”, 1939, 03.04. (Ochtend,112. 236676) p. 3. Centraal Comité voor Hulpverlening kinderen in Spanje

⁸³ Beliczay Angéla: Holland-magyar kapcsolatok a II. világháború után. In: Confessio, Budapest, 1987. 4. sz., p. 23.

⁸⁴ Például 1943 tavaszán, amikor „egy csoport magyar vöröskeresztes nővér jelent meg a stanislaui tábor kapujánál és egy nagy küldemény szeretetszolgálatot nyújtott át a tiszteknek, az első világháború után Hollandiában vendégül látott magyarok nevében. Képzeltető, mennyire meglepte és meghatotta a foglyokat a hálának ilyen kézzelfogható megnyilatkozása.” Továbbá a Magyarországra menekült holland katonákat is bújtatták. Lásd: Erdélyi István: Hogyan segítették a magyarok a holland hadifoglyokat a II. világháború alatt? In: Mikes International 2001–2006, VI. évf, 1. sz., p. 90. – (Stanislaui városa a Dnyeszter partján fekszik Galiciában. A holland foglyok felkutatásához és segélyezéséhez a magyar Vöröskereszt felé Ravasz László és Szabó Imre esperes továbbította Csűrös István vallásánár révén azt a levelet, amelyet Csűrös lánya írt, és amely tartalmazta a férje, egy holland katonatiszt címét. A nővérek van den Bos ezredes nyomában és Csűrös Piroska híradásának nyomán fedezték fel a stanislaui tábort, ahova ezer csomagot vittek. – H.M.J.) – Macskásy Pál: ...A sötétség tenger árja ellen... Holland menekültek Magyarországon a második világháború alatt. In: Hollandból magyarra. Kultúrhistoriai tanulmányok és szemelvények. Szerkesztette Bernáth István. Budapest, 1986. p. 199-222.

⁸⁵ Idézzük Hollandia egyik legnagyobb napilapjából, a De Trouw-ból 1950. június 7-én a Sebestyén Jenő haláláról megjelent nekrológ egyik passzusát a két világháború közötti hathatós szolgálatról: „Kuyper Ábrahám egyik leányával, Kuyper Katalinnal együtt sokat tehetett Sebestyén professzor az evangélium terjesztéséért Budapesten. Miután Kuyper kiasasszony öt éven át ereje javát adta 1600 magyar gyermek táplálására, arra kérte őt Sebestyén professzor, hogy ezt a művet koronázza meg azzal, hogy a magyar ifjúságot lelki táplálékhoz is juttassa, és alapítsa meg Budapesten a református elemi iskolát. Így jött létre a Kuyper nővérek támogatásával, Sebestyén professzor hatékony közreműködésével a Julianna iskola a Vilma

kamatoznak Budapesten. Magyar hálózati kapcsolatairól, a toborzás és az engedélyszerzés részleteiről semmit sem árul el az az 1947 decemberében vele készült interjú, amelyben édesapjáról, Kuyper Ábrahámról, az ellenállásról és a holland háborús veszteségekről beszél.⁸⁶ Kuyper Katalinnak tehát, legalábbis részünkről, a második gyermekakcióban kifejtett erőfeszítésének a mibenléte még további kutatásra vár.

Szervező személyiségek találkozása. Helyzetképek a holland összefogásról.

A magyar és holland protestáns vonalon Kisjókai Szakal Erzsébet, Kornelis Heiko Miskotte és A. A. van Ruler neve fémjelzi az akciót. Az Országos Református Szociális Szolgálat által kiválasztott gyermekeket Budapestről módszeresen és egy bevált menet szerint indították, illetve fogadták őket a hollandiai elosztóállomásokon.

Első nyomunk a Hollandiában élő **Kisjókai Szakal Erzsébet** által szervezett estélyhez vezet, amelyről Budapesten egy rövidke beszámolót közöltek 1947. október 11-én, de annak számunkra rendkívüli hírértéke van:⁸⁷ „Mivel most már protestáns vonalon is megindul Hollandiában a magyar gyermekakció szervezése, propaganda estékkal kezdődik a részvételre való felhívás és buzdítás. Az akció szervezője Kisjókai Szakal Erzsébet az elmúlt héten rendezte meg az első magyar estet, amelynek sikeréről lelkesen írt minden újság. „Egy darab magyar pusztá Hilversumben” címmel ismertették az est ügyesen összeállított programját, melyben kitűnő zeneszámokkal szerepelt Pataky Lilly, akinek hegedűn előadott Hubay-csárdajelenete és Kodály Adagio-ja méltán aratott fényes sikert, valamint van den Bosné Csürös Piroska, aki magyar dalaival, amelyek szívbemarkolóan szólaltak meg a billentyűkön ujjai alatt, közelebb hozta népünket a hollandus néphez. Kislánya, a 11 éves Winkie, magyar ruhában énekelt el a dalok közül néhányat, melyre dübörgő taps jött válaszul. Az Utrechtben tanuló teológusok a magyar himnuszt énekelték, s a bevezető beszéd után Szakal Erzsébet adta elő megrázóan az elpusztított Budapestről írt költeményét: A halott várost.

Két kis színdarab tarkította a műsort. Mindkettőt Szakal Erzsébet írta, s a főszerepet is ő játszotta bennük. A műsort a társaság több városban fogja bemutatni. Egyébként a rádió felvette lemezre és közvetítette a protestáns adásában.”⁸⁸

Tényleg annyi információt hordoz ez a szöveg, aminek az alapján önálló fejezetet lehetne írni, a korabeli kontextust is elemezve. Most csak ennyit: a hollandiai magyarok közvetlenül az első katolikus vonat érkezése után kezdték szervezni a protestáns közönséget. Az Utrechtben tanuló teológusok (1946: Sebestyén Pál; 1947: Kerekes János; Szekeres Attila, Kuhinka Ernő, Tüski István Lajos, Sebestyén Andor, Varga Sándor; 1948: Göndöcz Kálmán) pedig⁸⁹ a továbbiakban is fontos szerepet töltöttek be a gyermekek fogadása és ügyeik

királynő úton, melyet jelenleg az állam vett igénybe.” Id. Hörömpő Gergely fordítása. In: Sebestyén Jenő Emlékkönyv, szerk. Ladányi Sándor, Budapest, 1986, p. 247. – A Julianna iskolát 1948-ban államosították, újraindult 1992-ben. Lásd: Hanthy Kinga riportját: Holland ajándék. Nyolcvan éves a fásori Julianna Református Általános Iskola. In Magyar Nemzet. 2006. október 14.

⁸⁶ In: Élet és Jövő, 1947. december 13-i szám, a cikket , amelyet nem szignál a szerző. Címe: Parasztasszony tanította hitre tudós papját, a holland miniszterelnököt. Az interjú alcíme: Kuyper Katalin Budapesten gyermekvonatot szervez.

⁸⁷ Magyar gyermekek útja Hollandia felé. (Szerkesztőségi hír.) In: Élet és Jövő, 1947. október 11., p. 3.

⁸⁸ A Kisjókai Szakal Erzsébet féle műsort (úgy véljük, hogy erről van szó) 1948. január 15-én este hat órakor sugározta a hilversumi rádióadó Poesta címmel. Lásd: Utrechtsch Nieuwsblad, 55. Jrg. 1948, január 15. p. 3.

⁸⁹ Nevezett teológusok a Stipendium Bernardinum támogatását élvezték, névsorukat Forró Imre állította össze. Lásd Pótor Imre disszertációját: Dr. Tóth Endre az egyházépítő professzor – különös tekintettel dunántúli szolgálataira. Vásárosnamény, 1996, p. 22.---Véleményünk szerint ezt a névsort pontosítani kell, mivel kimaradt a Papp Kálmán neve, aki 1947 jan. és 1949 oktobere között volt a Stipendium Bernardinum alumna. Mivel távollétében 1948 nov. 6-án a miskolci törvényszék háborús cselekmény miatt halálra ítélte, a Dél-Afrikai Köztársaságba emigrált az utrechti professzorok segítségével, ahol haláláig lelkeszi szolgálatot végzett. Hollandiából való elutazása előtt egy saját maga által készített holland magyar szótár kéziratát helyezte letétbe a Hollandiai Történelmi Református Egyház levéltárába, illetve egy példányát a hágai Van Goor könyvkiadónak is eljuttatta 1949 szeptemberében.--- Továbbá utrechti diák volt ezekben az években a jogi végzettségű dr. Sebestyén Ádám, Sebestyén Jenő professzor fia, aki akkor teológiai tanulmányokat folytatott Utrechtben és később az Egyesült Államokba távozott. Ebben a Forró Imre féle névsorban Sebestyén Andort találunk, ami valószínűleg téves. Lásd

intézése dolgában. A költőként is jeles, Magyarországon már a negyvenes évek elején publikáló és a rádióban is szereplő Szakal Erzsébet (később már csak Kisjókai Erzsébet néven ismertük)⁹⁰ nagy beleérzéssel közelíti meg a gyermekek fogadásának a stratégiáját. Miközben az akció beharangozására készül, feladatokat oszt és kap, felméri a lehetőségek határait. Miskotte és van Ruler professzorokkal készít interjút, ezt magyarra fordítja és támogatói révén közzéteszi az *Élet és Jövő* című református újság 1948. június 19-i számában.

Ismét hangsúlyozzuk, hogy Miskotte teológiai jelentőségét ismerve szó szerint kívánjuk idézni ezt az interjút, mint különleges becsű autentikus szöveget, amely Miskotte munkamódszerébe is bepillantást enged.⁹¹

„Bár Hollandia ma nincs olyan gazdasági helyzetben, mint az első világháború után, hiszen nagy területeken pusztított itt is a háború. Városokat és falvakat lerombolva, maguk is lakásínséggel küzdenek, mégis szükségesnek találta a holland református egyház, hogy magyar gyermekeket helyezzen el családoknál, jobb táplálékot adva az ínségben lévő gyermekeknek, de ugyanakkor az otthonmaradt családtagokba is lelket öntve az együttérzés és önfeláldozó szeretet erejével.

(E bevezetés után kiemelt betűkkel belső hasábcím következik. – HMJ.)

A kiéhezett gyermekekért.

A mai Hollandia két igen kiváló egyénisége, Miskotte és van Ruler professzorok szerepelnek a gyermekakció vezetősége élén.

Miskotte professzor Leidenben fogad és szívvel-lélekkel részt vesz a tervezetésben. Felírja számomra azon városok és falvak neveit, ahová el kell mennem, ahol legnagyobb az eshetőség a gyermekek elhelyezésére. Egyik praktikus tanácsot a másik után adja, melynek nagy hasznát veszem munkánknak. (Sic) **Összeállítja a felszólító levél szövegét**, melyet minden lelkésznek, tanárnak, gyárosnak s egyéb, az ipari és kereskedelmi élet fontos emberének kell majd elküldeni, hogy anyagilag és erkölcsileg támogassák az akciót.

Örömmel hallom – mondja Miskotte professzor – hogy Magyarországon már higgadtabbak a kedélyek és nyugodtabb légkörben, serényebben folyik a munka. Az első idők nehézségein már túl van a magyarság és az ellentétek is lassan úgy elsimulnak, hogy a közös cél érdekében egészen egymásra talál minden magyar. Természetesen tisztában vagyunk azzal, hogy a kis ember még jó ideig nem lesz olyan helyzetben, mint például itt nálunk Hollandiában.

Ezért tartjuk szükségesnek a magyar gyermekakció megszervezését, hogy a sok lerongyolódott, kiéhezett kisgyermek közül legalább néhány ezer térjen vissza hazájába jól táplálva, megerősödve.

Az első világháború után is részt vettem az akcióban és most is örömmel teszek meg mindent, ami módomban áll, sajnos, aktív részt inkább csak néhány hetes svájci utam után vállalhatok.”

Kitűnik, hogy a felszólító levél szövegét Miskotte állította össze, de azt a két mondatot, amelyet eddig a neve alatt ismertünk a levélből, máris újraközöljük, mert nem a Miskotte, hanem a van Rulerrel folytatott beszélgetésből emelte ki tévesen Beliczay Angéla 1983-ban. A fordítása azért ennek is Kisjókai Szakal Erzsébettől származik.

Papp Kálmán Diederik: *Die lewe en werk van ds. Kálmán Papp II (geb.1924), met verwysing na die Hongaarse agtergrond, die Nederlandse periode en die Suid-Afrikaanse periode.* Disszertáció, Pretoria, 2010, p.156 és p. 173.

⁹⁰ Hilversum Noorder megnevezésű temető adminisztrációjában a neve így szerepel: Erzsébet Mária Szakal de Kisjoka. Született 1904. december 1-jén, meghalt 1988. július 17-én. – Papp Kálmán korabeli utrechti teológus emlékeiben úgy él, mint egy nagyon tehetséges özvegyasszony, akinek két leánya volt. Minden magyar ügyet támogatott, a diákokat sokszor meghívta az asztalukhoz. Második férje neve: André van Assendorp. Lásd Papp Kálmán Diederik, i.m. p. 173

⁹¹ Szakal Erzsébet: *Magyar gyermekek Hollandiában. Hét-nyolcgyermekes családok vállalják a magyar gyermekeket.* In: *Élet és Jövő*, Budapest, 1948. június 19-i sz., p. 6.

„El kell felejtetni velük a háború borzalmait, csalódásait a felnőttekben és meg kell erősíteni a hitüket Istenben és az emberekben. Ezzel olyan útravalót adunk nekik, ami egész életükben kitart.”⁹² Ezt az idézetet tehát eddig tévesen tulajdonították Miskotténak, többen is ellenőrzés nélkül vették át Beliczay Angéla idézett tanulmányából.

A Miskotte-féle szövegezésű levél azért létezhet, esetleg a magyar fordítása is, tehát a levél publikálása a további kutatás elsőrendű feladatai közé tartozik és nem tűnik megoldhatatlannak. Ez vonatkozik A. A. van Ruler⁹³ szerepére is, akinek a gyermekek üdültetésében végzett írói vagy szervezői munkájáról csak annyit tudunk, amennyit a közös interjúban olvasunk. Kisjókai Szakal Erzsébet a Hollandia legifjabb professzora címet adta a Van Rulerrel folytatott beszélgetésnek.⁹⁴

„Van Ruler. Hilversumban lakik. A nyári délután forróságát gyermekei egy kertbe állított dézsában kísérlék elviselni, nagy kacagások között, mikor a villa felé közeledem.

A professzor, aki rövidesen Utrechtbe költözik, szívélyes mosollyal jön elém.

– Örülök, hogy ilyen lelkesedéssel fogadja mindenki a segítő akciónkat. Egy pillanatra sem kételkedtem abban, hogy a mi népünk, mely józan és megfontolt ugyan, érzéketlenül hallgatja a nyomorgók megsegítésére buzdító felszólítást.

Kintről a gyermekek vidám kiáltozása hangzik fel és jókedvük hallatára Van Ruler arca felderül:

– Itt Hollandiában a legtöbb családban 7-8 gyermek van, tehát nem jelent túlságos tehertételt egy kilencedik gyermek ellátása. Természetesen nagy felelősséggel jár egy magyar gyermek gondozása, aki testileg, lelkileg egyaránt rászorul a táplálásra; el kell felejtetni vele a borzalmakat, amiket átélt, csalódásait a felnőttekben, meg kell erősíteni hitét Istenben és emberben egyaránt. És útravalót kell vele adni, mikor majd hazakészül, valamit, amit egész életében megtarthat, mint egy vándor a botját, melyre minduntalan szüksége lehet. Magyar gyermeket a háború után idehozni missziót jelent és próbatételt.

– Professzor úr véleménye szerint jobb, ha az összes egyházak együttesen készítik elő a gyermekakciót?

– Egyoldalú akciónak nem lenne eredménye, tehát nem lehet csak katolikus, vagy csak protestáns akciót csinálni. Bizonyára megfigyelte, hogy nálunk jobban kiéleződött a helyzet az egyházak között, mint más államokban. Amíg ez a versengés nemes marad, addig kárt nem is okozhat. De ha a katolikusok hirdetik meg a segítő akció létrejöttét, bizonyosra veheti, hogy egyetlen protestáns nem fog hozzájárulni a segítséghez és viszont. Tehát minden magyar estet, a comité minden megmozdulását közösen kell megszervezni.

– Mit üzen professzor úr az otthonmaradóknak?

– A magyar népnek erősen szem előtt kell tartania, hogy minden népnek megvan a nemzetek közösségében a maga küldetése és joga. A századok folyamán sok vihar vonult már el földünk népei felett. Ezek mind sok változást eredményeztek, de a tölgy koronája és lombja csak meghajlik a vihar idején, de nem törik el és nem pusztul el. A magyar nép is megkapta az élő Isten ismeretét, a biblia megérkezett ehhez a néphez is, és az Egyház reformációja is elért

⁹² Beliczay Angéla: Külföldi kapcsolatok. In: Tanulmányok a magyarországi Református Egyház 1867 és 1978 közötti történetéből. Studia et Acta Ecclesiastica. Budapest, 1983, p. 343-344. Fontos tudni, hogy Beliczay Angéla az Élet és Jövő 1948/25. számából idézi Miskotte felhívását a Szakal Erzsébet által készített interjúból. El lehet képzelni, hogy az írást felületesen olvasta, azt nem értjük, hogy miért hallgatja el van Ruler nevét...

⁹³ A. A. van Ruler: Hiszek. Az Apostoli hitvallás magyarázata. Rulernek e művét Péntek Árpád fordította le és előszóval is ellátta. Kolozsvár 1989. – Teljes neve: Arnold Albert van Ruler, szül. Apeldoorn, 1908. december 10-én, megh. 1970. december 15-én; a gronigeni egyetemen végzi el a teológiát 1933-ban, lelkész Frieslandban (Kubaard) 1933–1940 között, Hilversumban lelkész 1940–1947 között, 1947–1970 között dogmatikát, etikát, egyházjogot és egyháztörténetet tanít az utrechti egyetemen. Érdeklődésünk kiterjed az 1951 után írott egyik, rádióban is elhangzott, az 1Kor 15 alapján felépített elmélkedésére: Het communisme is burgerlijker dan het christendom. (A kommunizmus polgárabb, mint a keresztyénség), in: Dr. A. A. van Ruler: De dood wordt overwonnen. I Corinthen 15 in morgen wijdingen. Tweede druk, Callenbach, Nijkerk, 1972.

⁹⁴ Idézett interjú második része. Szakal Erzsébet: Magyar gyermekek Hollandiában. Hét-nyolcgyermekes családok vállalják a magyar gyermekeket. In: Élet és Jövő, Budapest, 1948, június 19-i sz., p. 6.

hozzá. A szilárd hit abban, amit Isten mond, segít minden terhet elviselni, utat találni a gondok és bajok rengetegében és küzdeni az eszményekért a nép jövője és a kultúra szolgálatában. Józannak kell maradni a dolgokat olyannak látni, amilyenek.

Az Isten Igéjében való hit távol tart bennünket a fellángolástól és a túl romantikus idealizmustól, éppen úgy, mint a keserűségtől és kétségbeeséstől. A világtörténelem nagy káoszában az élő Isten munkálkodik, hogy birodalmát megépítse az egyházban, az államban, az egyén életében és a közösségben.”

Van Ruler egyetlen hízelgő szót sem ejt az új ideológiáról és magyarországi hatásáról, csak együtt érez és mindent az Ige mértéke alatt szemlél, éppen úgy, mint ahogyan hőslékű atyáinktól hallottuk, hogy ki kell bírni, elviselni és túlélni ezt az egész üdvállami diktatúrát.

Van Ruler nagy ívű megfogalmazásával be is fejezhetnénk itt annak elemzését, hogy milyen értékes missziót és mekkora próbatételt jelent a magyar gyermekek Hollandiába való hozatala, hozzátevé, hogy bizonyára úgy is van, mert megéltük: az istenes gyermeki hit életre szólóan segít, vándorbotként kísér. Végeredményben nem zavar, hogy ebben az interjúban Van Ruler fogalmazta meg a gyermekmentés lelki célját, és az sem, hogy ez eddig a Miskotte neve alatt szerepelt ezzel a dátummal. Van Ruler szellemében azért az egy protestáns gyermekvonatért és a katolikus szerelvényekért is csak hálákat adhatunk, ez a második gyermekakció szintén történelmet írt.

További adatok a magyar protestáns vonat fogadásáról

Magyarországon járt 1948-ban J. C. Hoekendijk professzor, és aprólékos jelentést írt a misszió állapotáról, az egyházpolitikai helyzetről, a lelkiségről.⁹⁵ Bizalom és aggodalom egyaránt tükröződik a beszámolójában, úgy látjuk, hogy jól tájékozódott,⁹⁶ felmérte a kommunisták befolyásának térhódítását. Aki a jelentését elolvassa, magától is rájön, hogy a rendszer szótárából törölték a humanitárius segélyakció kifejezést és az életvédelem fogalmát. Abból az országból 1948. augusztus 20-ától semerre nem indult többé gyermekvonat. (Érdekes módon, egyházi minta nyomán, de kommunista logikával és propaganda céljával 1953-ban éppen Hollandiából küldött az ottani kommunista párt 71 gyermeket tábori üdülés céljával Magyarországra, éspedig a magyar kommunisták⁹⁷ kérésére a nagy holland gátszakadást követően.⁹⁸)

⁹⁵ J. C. Hoekendijk 1948 decemberében írott beszámolóját lásd dr. Gonda László kitűnő dolgozatában a 209-219. oldalakon. THE SERVICE OF EVANGELISM, THE EVANGELISM OF SERVICE.

The Influence of John R. Mott, Hendrik Kraemer, Willem A. Visser 't Hooft and Johannes C. Hoekendijk on the Development of the Understanding of Mission in the Reformed Church in Hungary (1910–1968).

DE DIENST VAN EVANGELISATIE, DE EVANGELISATIE VAN DE DIENST.

De invloed van John R. Mott, Hendrik Kraemer, Willem A. Visser 't Hooft en Johannes C. Hoekendijk op de ontwikkeling van het zendingsbegrip in de Gereformeerde Kerk in Hongarije (1910–1968) (met een samenvatting in het Nederlands). Proefschrift ter verkrijging van de graad van doctor aan de Universiteit Utrecht, op gezag van de rector magnificus prof. dr. J.C. Stoof, ingevolge het besluit van het college voor promoties in het openbaar te verdedigen op maandag 15 december 2008 des middags te 4.15 uur door László Gonda geboren 18 januari 1971 te Gyula (Hongarije). Lásd még ezt a művet a a 20. századi holland-magyar missziói és ökumenikus kapcsolatok vonatkozásában.

⁹⁶ Hoekendijk konventi beszámolóját lásd „Az Út” 1948 nov.28-dec.4. számának az első oldalán.

⁹⁷ A hollandiai kommunistáknak Az igazság című lapjában, 1949 októberében megjelent, hogy a magyarok annyira szeretik a rendszert, hogy a kihirdetéstől kezdve mindössze hat óra alatt hatszáz millió forintnyi állami kölcsönt jegyeztek, valósággal sorba álltak az igyekezettől... „Het duurde maar zes uur. Uit Hongarije komt het verheugende bericht, dat de staatslening die de Hongaarse regering had uitgeschreven voor de opbouw van het land, in minder dan zes uur voltekend was! De intekenaars stonden lange tijd in de rij voor de gebouwen, waar het geld gestort kon worden. De lening bedroeg 600 miljoen forinten (ongeveer 165 miljoen gulden). De snelle voltekening toont de geestdrift van het Hongaarse volk voor de opbouw van het land.” In: De Waarheid 9. évf. 1949. október 6. p. 3.

⁹⁸ Ijken, K. van: De historische betrekkingen tussen Nederland en Hongarije. Kézirat, 1993, p. 8. – Lásd még: Lukács Gyöngyvér: 1956: climax zonder succes... Masterscriptie, UvA, 2011, p. 30. In: http://igitur-archive.library.uu.nl/student-theses/2011-0809-200904/1956_Climax_zonder_succes_1989-90_Anticlimax_met_succes.pdf – 2011. dec. 6. állapot.

A kéznél levő információk alapján képletesen szeretnénk bemutatni annak az 1948-as egyetlen protestáns vonatnak a szervezését, fogadtatását, és szintén egy korabeli újságcikkkel szemléltetni a gyermekek hazatérését.

„Július elején egy öt kocsiból álló vonattal – az utolsó transzporttal – mentem ki Hollandiába tíz évesen. Rajtam kívül még vagy ötszáz gyerek is jött, akik 8-11 évesek voltak. A vonatok kupás vagonokból álltak, amelyben nyolcan fértek el úgy, hogy négyen a földön, négyen az ülésen aludtak. Legelőször Venloba vittek bennünket – ez a holland-német határnál van, ahol összesen három napot töltöttünk, ugyanis ez volt az elosztótábor, itt dőlt el, hogy ki hova kerül. Ez alatt a három nap alatt próbáltak minket hollandul is tanítani, hogy legalább egy pár szót tudjunk. Amikor külön választottak minket én abba a csoportba kerültem, ami Haarlembe ment, onnan pedig Aalsmeerbe kerültem a nevelőszüleimhez.”⁹⁹

A gyermekek másik csoportja 1948. július 16-án érkezett Utrechtbe, ahol az utrecht-i Jaarbeurs épületének K és W termeiben az IKO fogadta a magyar gyermekeket és a „nevelőszüleiket”. Beliczay Angéla azt írja, hogy a kis magyarok cserepesvirágot vittek magukkal ajándékba az utrecht-i állomáson őket fogadók számára.¹⁰⁰

Az IKO, az egyházak közötti koordináló szervezet mellett a Vörös Kereszt is részt vett a fogadás és az elhelyezés szolgálatában.¹⁰¹ Négy gyermek szamárköhögés miatt az észak-limburgi Well és America táborokban maradt hátra.

A sajtó jelenlétében megtartott ünnepélyes fogadáson az IKB nevében beszédet mondott F. L. S. F. baron van Tuyl van Serooskerken. A. A. van Rhijn a kormány szociális osztályának vezérigazgatójaként szólott az egybegyűltekhez, a Hervormde Kerk nevében van Gravemeyer lelkész beszélt, míg van de Linden lelképásztor a Gereformeerde Kerken nevében szólalt meg.

Végül arról tudósít a sajtó, hogy késéssel előkerült az Imre¹⁰² nevű magyar lelkész is, aki magyarul szólott a gyermekekhez, azután pedig elénekelték a himnuszt. Azt is megemlíti az újság, hogy a következő hetekben még két transzportot várnak, és remélik, hogy nem ütköznek olyan sok akadályba, amint az a múltkori R.K., vagyis katolikus vonat összeállításakor történt. A mostani vonaton utazó gyermekeket a magyarországi protestáns egyház (sic) jelölte ki az utazásra.¹⁰³

⁹⁹ Laudon László már említett utazása. Lásd Szetey Szabolcs: Hit és munka. In: Protestáns Téka. A Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Karának diákújsága. III. évf. 3-4. szám, Budapest, 2008, április-május, p. 13-14.

¹⁰⁰ Beliczay Angéla: Holland-magyar kapcsolatok a II. világháború után. In: „Confessio”, Budapest, 1987. 4. sz., p. 23.

¹⁰¹ Az amsterdami Vrije Universiteit Dokumentációs Központjában találtunk olyan korabeli gyermeknyilvántartási-kinderkaart kartonlapot, amelynek a kérdéseit érdemes elolvasni. A válaszokat a szülők vagy a gyámok töltötték ki. Név: Keresztnev: Regisztrációs szám: Szülők vagy gyámok neve: A gyermek neve: Vallása: Iskola, osztály: Cím: Lakóhely: Születés dátuma: Születés helye: A szülők foglalkozása: Fiú és leánytestvérek száma: Különleges körülmények: Egészséges-a gyermek? Milyen betegségeken esett át? Börbetegségek: Beoltották-e? (himlő, diphteritis): Előfordult-e fertőző betegség a családban? ---- *A kartoték hátulján található rubrikákat szintén a szülők és gyámok töltötték ki.* Túloldali adatokat a valóságnak megfelelően töltöttük ki: Beleegyezem az esetleges orvosi beavatkozás elvégzésébe: A gyermek a teljes beleegyezéssel utazik Hollandiába és ezért minden felelősséget én vállalok: A szülők aláírása: -----*Ezt követően a tisztiorvos által kitöltendő adatokat találjuk.* Testsúly: Testhossz: A röntgenvizsgálat eredménye: Szerum-injekciót kapott-e a gyermek? Hogyan reagál a tuberkulózis próbára? Általános egészségi állapot: Kívánatos, szükséges vagy nagyon sürgős a gyermek üdültetése? A vizsgálatot végző tisztiorvos neve, aláírása, dátum: -----*A gyermek elutazásának időpontja: A hazatérés időpontja: ----- Nevelőszülők neve, címe, lakhelye: Személyek száma: A családfő foglalkozása: Vallása: Telefonszám: -----*

¹⁰² Egyesek szerint Szász Imre is lehet – dr. Tóth Miklós a megkeresésemre ezt válaszolta: „Nem keverik-e össze Tarnóczy Imrével, a Hollandsche Sociëteit van Levensverzekeringen utrecht-i fiókja igazgatójával, akinek Utrechtben sok kapcsolata volt a magyar teológusokkal?” ----- Érdeklődésünkre olyan válasz is érkezett, hogy talán Kulifay Imre (Aba, 1908-Párizs, 1986) lelkész érkezett erre az alkalomra Hollandiába a párizsi magyar református gyülekezetből. A Magyarországi Református Egyház Konventje 1947-ig anyagilag is támogatta a franciaországi magyar egyházközösséget.

¹⁰³ Hongaarse kinderen gearriveerd. In: Utrechts Nieuwsblad, 56. jrg. 1948. július 16. péntek, nr. 63., p. 3. Említenek személy szerint két gyermeket is, neveik: Nagy Gábor és Budai László.

Tény az, hogy a második protestáns gyermekvonat leendő utasait 1948 július végén már óvatosan értesítették is arról, hogy esetleg kilátásuk van a fél évi hollandiai tartózkodásra az alábbiak szerint:

„Az Országos Református Szociális Szolgálat tájékoztatás céljából közli, hogy holland meghívásra egy második gyermekvonatra is fogadott el jelentkezéseket, gyülekezeti gondozók útján. A felvételek három héttel ezelőtt lezárultak, és két héten belül ismeretessé lesz, hogy kik vétettek fel. Miután azonban ez a vonat ökuménikus jellegű, tehát az ötszáz gyermek között előreláthatólag kb. 150 evangélikus és 20 baptista vallású gyermek is lesz, viszont református részről a jelentkezések száma a férőhelyek kétszeresét is meghaladja, elsősorban csak az egészségileg és szociálisan teljesen rászoruló gyermekek felvételére lehet számítani.¹⁰⁴

A felvételre számítva egy szülő se tartsa vissza gyermekét a nyaralási lehetőségektől. A felvételtől értesítés, vagy felvilágosítás nyújtása a Központnak nem áll módjában s ezt a szülők saját gyülekezeti lelképásztoruktól, vagy szociális gondozójuk útján kaphatják meg.

A vonat előreláthatólag kb. augusztus végén, vagy szeptember elején indul hat hónapos üdültetésre.”¹⁰⁵

Aggodalmat és bizonytalanságot tükröz ez a hirdetés, de legalább utólag megismerhetjük a felekezeti elosztás szerinti arányokat és az érdeklődés intenzitását, továbbá azt a naivitással párosuló jóhiszeműséget, hogy miközben a katolikus sajtó hírül adja július 25-én, hogy a Hollandiából ötszáz gyermeket hozó vonat üresen kellett visszatérjen, addig július 31-én a református szerkesztőség még abban bízik, hogy egy hónap múlva elindulhat az újabb vonat...

Mi is elfogadjuk, hogy Rákosi személyes parancsára¹⁰⁶ hiúsították meg ennek és a további gyermekvonatoknak az indítását, de ennek hivatalos nyomát eddig még nem találtuk meg.

A kisuttogató propaganda azzal indokolta a leállítást, hogy a gyermekek és a kísérők közül többen is nyugaton maradtak, továbbá, hogy a gyermekek egészségének a mentése és nevelése a szocializmus elsőrangú célja. Mint tudjuk, hogy a sztalinizmust – erőszakszervileg és kormányzatilag egyaránt – lihegő diktatúrában azt szajkózták, hogy az ember a legnagyobb érték...

Végül olvassunk el egy korabeli híradást a Németalföldről, katolikus vonalon üdültetett gyermekek hazaérkezéséről:¹⁰⁷

„Háromszáz pirosposztag gyermek szállt le a Belgiumból hazatért gyermekvonatról. Háromszáz gyermek szüleinek terhein könnyített, háromszáz gyermek életrendjét, egészségét növelte hónapokon át a keresztény szeretet. Belgium és Hollandia már másodszor adja tanújelét egy-egy nagy háború után annak a felebaráti szeretetnek, amelyet az evangélium hirdetett. Nemrégiben ötszázan jöttek haza Hollandiából; az őket hozó vonat, sajnos, üresen ment vissza, bár kísérők, felszerelés és útravaló élelmiszer várta a vonaton az újabb magyar gyermekcsoportot. A mostani belga vonat is hozott magával egy hosszú listát, azoknak a

¹⁰⁴ „– Először is azt szeretném megkérdezni, hogy hogyan is került ki gyermekként Hollandiába?

– 1944-ben költöztünk Óbudára, és egyből bekapcsolódtunk az ottani református gyülekezet életébe. Édesanyám hívő asszony volt, engem is mindig vitt magával gyermekistentiszteletekre. Az, hogy ki mehetett Hollandiába természetesen szociális alapon választották ki, és így esett a választás Csobai Zsoltra, a gondnok fiára, és rám.” In: Szetey Szabolcs: Hit és munka. In: Protestáns Téka. A Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Karának diákújságja. III. évf. 3-4 szám, Budapest, 2008. május-április, p. 13.

¹⁰⁵ A II. Holland gyermekvonat. Ez a címe az idézett híradásnak. In: Élet és Jövő 1948. július 31. p. 2.

¹⁰⁶ „Rákosi letiltotta, nehogy szegény országgént gondoljanak Nyugaton a szocialista Magyarországra.” Lásd Kigyós Erzsébet: Gyermekvonatok. In: Protestáns Téka. III. évf. 3-4. szám, Budapest, 2008. április-május, p. 12. – „Az 1948–1949-es vonatok indulását Rákosi Mátyás parancsszóval leállította, bár minden elő volt készítve.” Borovi József, i.m. p. 51.

¹⁰⁷ Idehaza a belgiumi gyermekek. In: „Új Ember”, 1948. július 25. nr. 29. p. 1. – Itt természetesen a katolikus vonalon üdültetett gyermekek hazajöveteléről van szó, és ez a vonat kellett volna szállítsa a református szociális szolgálat által jelzett második vonat gyermekeit.

gyermekeknek névsorát, akiket szeretettel várnak a belga nevelőszülők. Talán nem várnak hiába, hogy segíthessenek.

Mert szívesen teszik. Legutóbb Hollandiában rendőröknek kellett összeszedni egész sor magyar gyermeket, mert a nevelőszülők elrejtették őket, hogy vissza ne kelljen adni.”

Az úgynevezett református vagy protestáns gyermekvonat 1949 januárjában vitte vissza Budapestre a serdülő ifjúságot. Közülük egy sem maradt Hollandiában, míg a katolikusok csoportjából ötvenen nem tértek vissza Magyarországra és állítólag ez volt a főbenjáró ok az akció felszámolására.¹⁰⁸ Laudon László visszaemlékezése szerint „1949. január 19-én indult vissza a vonat Budapestre. Emlékszem, hogy mikor megérkeztünk a pályaudvarra, rengetegen voltak. Voltak olyan gyerekek, akik teljesen elfelejtettek magyarul, és nekünk kellett fordítanunk a szüleiknek, hogy mit is mond a saját gyermekük.”¹⁰⁹

Laudon László hollandul sem felejtett el, ápolta a kapcsolatokat; feleségével, Edit asszonnyal együtt segítettek gyülekezeten, menekülteken. Emlékeiben azóta is őrzi azt az életre szólóan meghatározó hollandiai félesztendőt.¹¹⁰

¹⁰⁸ Beliczay Angéla: Holland-magyar kapcsolatok a II. világháború után. In: „Confessio”, Budapest, 1987. 4. sz., p. 23.

¹⁰⁹ A Laudon Lászlóval készített interjú lásd: Szetey Szabolcs: Hit és munka. In: Protestáns Téka. A Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Karának diákújságja. III. évf. 3-4. szám, Budapest, 2008-május-április, p. 14.

¹¹⁰ „– Milyen emberek voltak a nevelőszülei és hogyan fogadták önt?

– Amikor megérkeztem a nevelőszüleim sajnos nem tudtak elém jönni, mivel a Papa dolgozott, de egyébként nagyon kedvesen fogadtak. Fiatal házaspár volt, a Mama Ger Passies-Middelkoop 27 éves, a Papa Johann Passies pedig 30 éves. A Mama háztartásbeli volt, a Papának pedig szállító cége volt 3 autóval. Gyermekük nem volt, csak később fogadtak örökbe egy 6 éves majd később egy 2 hónapos gyereket. A család egyébként nem tartozott a módosabbak közé, mivel a Papa egy 7 gyermekes földműves család negyedik gyermeke volt. A mai napig emlékszem a Papa kezére, hogy mennyire kérges volt, és a kérgek között tele volt földdel. Rendkívül tetszett az, hogy nagyon komoly hívő emberek voltak.

– Milyen volt gyermekként egy idegen országba, idegen emberek közé kerülni? Hogyan teltek az első napok, hetek?

– Az első napokban kézzel-lábbal próbáltuk egymást megérteni a nevelőszüleimmel, ám viszonylag – mivel gyerekként az ember könnyebben tanul – hamar megtanultam hollandul és egy hónap után nem volt probléma a kiommunikációval. Szokatlan volt számomra az a másfajta gondolkodás, ami Hollandiára jellemző volt, pl. mindent jegyre lehetett kapni, de elsősorban nem élelmiszere gondoltok, hanem előfordult olyan, hogy egy pár zoknit is csak jegyre adtak ki. Én is, mint a család tagja, rendelkeztem ilyen jegyekkel. Nagyon szigorú rend szerint éltek, külön volt hétköznapi és külön vasárnapi ruha. Én is kaptam odakerülésemkor egy fa klumpát, amiben az első napokban állandóan el akartam esni, de aztán idővel megszoktam, viszont a klumpához való bőr klumpazoknit nagyon szerettem. A másik, amit nagyon nehezen szoktam meg az az étkezés. Igen egyszerűen étkeztek, általában főtt krumpli volt és valami zöldség hozzá. Leves csak egy héten egyszer volt, vasárnap, és ez nekem nagyon hiányzott, arról nem is beszélve, hogy a levest birkahúsból készítették, amit szintén nagyon nehéz volt megszoknom, viszont minden étkezés után pudingot ettünk. Nevelőszüleim beírtak iskolába, ahova kb. egy hónapig jártam. A következő református iskola a másik faluban, Hoofddorp-ban volt. Kaptam egy viszonylag elég egyszerű biciklit, és minden nap azzal kellett átjárnom. Egyszer azonban elbáméskodtam (néztem a repülőket) és beletekertem a vizes árokba, ahonnan az osztálytársaim húztak ki. Elmentünk az iskolába, de a tanítónő, amikor meglátott, hívta a szüleimet és onnantól kezdve befejeződött az iskolába járásom, de kezdődött számomra egy új élet.

– Mit takar pontosan ez az új élet?

– Azt jelentette, hogy a Papának segítettem dolgozni, rengeteget szállítottunk (Chevrolet Dodge autókkal), sokfelé jártunk. Minden pénteken Haarlembe mentünk sajtót eladni. A Mama közben persze otthon volt, de abban az időben nagyon kevés nő dolgozott.

– Tudna esetleg valamilyen érdekes történetet mesélni, ami nagyon emlékezetes volt a számára?

– Nagyon sok ilyen történet van, pl. az egyik ilyen, hogy egyszer elmentem megnézni, hogy hogyan hordják a cukorrépat a földekről az uszályokra, ez azért volt érdekes mert már akkor olyan komoly gépek voltak, amik Magyarországon csak jóval később jelentek meg. Amíg báméskodtam, az egyik sofőr elhívott kocsikázni, de az autó beragadt a sárba. Élmény volt nézni, ahogyan kiszabadították, viszont emiatt későn értem haza, és büntetést kaptam érte. Mint már említettem sokfelé jártunk, és a család is szívesen kirándult, így esett meg, hogy egyszer elmentünk megnézni a királynő aranyhintóját, ill. a tengerhez is eljutottunk. Többben voltunk gyerekek, másik azonnal levettem a ruhánkat és futottunk be a vízbe, míg a felnőttek csak a nadrágjuk szarát húzták fel, és csak úgy mentek be a vízbe. Emlékszem rá, hogy később, amikor 1964-ben kimentem, már egészen más volt e téren is a helyzet. Még egy érdekes dolgot akarok elmesélni. Nekem minden este 8 órakor le kellett feküdnöm, és ez különösen akkor volt rossz, amikor a Mama születésnapját tartottuk, ami november 22-én volt. Még szilveszterkor is ez volt a rend, de ott éjfélkor felkeltettek a szülők, és nagy süteményevést tartottunk.

– Voltak-e barátai, esetleg más magyar gyerekek a közelben?

– Sajnos nem volt egyetlen magyar gyerek sem a közelemben, viszont a szomszéd kislánnyal rengeteget játszottam. Volt neki egy rollerje, és azzal gurultunk le a közeli lejtőn, egyszer ő, egyszer én. Vele azóta is tartom a kapcsolatot.

– Milyen volt az egyházi élet akkor?

A Laudon Lászlóhoz hasonló emlékezések összegyűjtése és publikálása részben pótolhatja egyháztörténet-írásunk adósságát, ugyanis a második világháború utáni magyar gyermekmentési akciókról eddig csak töredékes ismeretekkel rendelkezünk.

Következtetések a hollandiai gyermekmentés történetének jelenlegi áttekinthetőségéről

Tanulmányunk írása közben megbizonyosodtam afelől, hogy európai összefüggésben kell vizsgálni ezt az amúgy is nemzetközi vonásokat hordozó gyermekmentést. Elsősorban a belgiumi és a hollandiai háttérre gondolunk,¹¹¹ és a két ország vonatkozásában lehetőség szerint egyszerre, vagyis párhuzamosan kell tárgyalni az akciót.

A hollandiai feltárás még részleteiben sem történt meg, pedig a korabeli újságok hozzáférhetőek. Új holland levéltári anyag sem került publikálásra,¹¹² legalábbis nem talákoztunk ilyen jellegű munkával.¹¹³ Néhány komoly tanulmányon kívül magyar összefoglaló mű sem született. Pedig szeretetintézményeink történetére nézve is jó lenne tudni a svájci vagy a hollandiai gyűjtések adatait, esetünkben például azt, hogy a mátraházi református gyermeküdülő újjáépítéséhez Pap László miként használta fel a holland fél hozzájárulásával azt az adományt, amelyet tulajdonképpen a gyermekek üdültetésére szántak, amennyiben 1948 októberében elindult volna Hollandiába a második református szerelvény.¹¹⁴

Holland részről Miskotte, van Ruler és Kisjókai Erzsébet szerepe eddig teljesen hiányzott, jelen dolgozatban új nyomvonalakat sikerült feltárunk. Már is kijelöltük a további

– A holland emberek nagyon komolyan vették hitüket, és jártak rendszeresen templomba. Minden vasárnap kétszer mentünk istentiszteletre, délelőtt 10-re és délután 5 órára. Ilyenkor a Papa a teherautójával szállította az embereket a templomba, mivel az is Hoofddorpban volt, mint ahova iskolába is jártam.

– Gondolom, hogy a kapcsolat nem szakadt meg?

Így van. Rengeteget leveleztem a nevelőszüleimmel, és később 1964-ben 75 dollárral a zsebemben kimentem hozzájuk, mint turista három hétre. A nevelőszüleim 1965-ben viszonzták a látogatást, és nagyon jó kapcsolat alakult ki köztük és a szüleim között. A Papa látva az itteni helyzetet igyekezett nagyon sokat segíteni.” Szetey Szabolcs: Hit és munka. In: Protestáns Téka. A Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Karának diákújságja. III. évf. 3-4. szám, Budapest, 2008. május-április, p. 14.

111 Alapos háttér – és teológiai fundamentum-feltáró műnek számít dr.Ladányi Sándor dolgozata: A hollandiai neokálvinizmus ("kuyperianizmus") hatása a magyarországi református egyházban - magyar diákok az amsterdami Szabad Egyetemen, Budapest, 1998.

112 Feltétlen megtekintésre vár az amsterdami Városi Levéltár (Stadsarchief) következő jelzetű anyagának a vizsgálata:

1144: Archief van de Stichting Landelijke Unie van Vrijwilligers 267Correspondentie over het opnemen van Hongaarse kinderen vervolgens over hulp aan Hongaarse vluchtelingen en correspondentie met het Nationaal Comité Hulpverlening Hongaarse volk.1947-1948, 1956-1957

¹¹³ Szükségesnek tartjuk megemlíteni azt a szintén Bernáth Istvántól származó híradást, hogy Beliczay Angéla szerkesztésében egy összefoglaló jellegű könyv- és levélgyűjtemény állott megjelenés előtt a hollandiai magyar gyermekmentés történetére nézve. Bernáth István: Hollandról magyarra... (Rövid útbaigazítás a kultúrhistoriai kapcsolatok terén) In: „Hollandból magyarra...”.Kultúrhistoriai tanulmányok és szemelvények. Jankovich József előszavával. Szerkesztette Bernáth István. Budapest, 1986, p. 31. / Beliczay Angéla gyermekként szintén megjárta Hollandiát, református lelkész, vallástanár, könyvtáros. 1994-ben bekövetkezett haláláig a Ráday Könyvtár főmunkatársa. Újvidéken született 1909-ben, a Bp-i teológiára 1928-ban iratkozott be Beliczay Angyalka néven. Iratai az 1980-as években folyamatosan kerültek a levéltárba. Az anyag főként kéziratokat, könyvtári és ismeretterjesztő munkásságának dokumentumait, jegyzeteit tartalmazza. Jelzete: C/13. Beliczay Angéla (1909-1994) iratai 1920-1990. Kereken 19 doboz = cca 2,5 folyóméternyi anyagról van szó. Újságcikkek, vegyes nyomtatványok - holland és német nyelven. 13 db. 1926- 1948 Lásd: A Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Levéltárának repertórium címen 2002-ben megjelent, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma támogatásával készült kötet tovább szerkesztett, folyamatosan bővített változata c. munkát.Szerkeszti: Nagy Edit. A világhálón: <http://www.radayleveltar.hu/fondj.rtf>. láttuk 2011 dec. 5-én. Ennek az anyagnak a tanulmányozása eddig nem állott módunkban./

¹¹⁴ Beliczay Angéla: Holland-magyar kapcsolatok a II. világháború után. In:”Confessio”, Budapest, 1987. 4. sz., p. 23.

kutatás teendőit, többek között egy szöveggyűjtemény összeállítását.¹¹⁵ Egy átfogó mű megírását a gyermekmentési akció mentén máig élő egyházi¹¹⁶ és felebaráti kapcsolatok is szükségessé teszik,¹¹⁷ másrészt pedig kiemelten jelentős fejezetről van szó a holland-magyar egyházi kapcsolatok történetének a köréből.¹¹⁸

¹¹⁵ Erre vonatkozó igénynek a jelét mutatja például a P.L. szignójú összeállítás a budapesti „Az Út” c. folyóirat 1948. dec. 19-25-iki számában: „Mit írunk rólunk a holland reformátusok?” (A P.L. jelenteti a Pap László, de inkább a Pákozdy László nevét, akit Bereczky a saját kezdeményezésére vitt ki Amszterdamba, hogy tudósítsa a sajtójukat. Lásd: Pap László: Tíz év és ami utána következett 1945-1963. Szerk. Bárczay Gyula. EPMSZ kiadása, Bern-Budapest, 1992, p.66)

¹¹⁶ Wassaenaar kisvárosának Szent József nevét viselő plébániája négyévente hívja meg mindazokat a hajdani vendéggyermeket, hozzátartozókat és egyházi előljárókat, akik valamikor odakerültek Görögországból, Örményországból, Ausztriából és Magyarországról. A wassaenaari plébánia hívei 1948 után is küldtek segélyszállítmányokat Lengyelországba és Ukrajnába. A plébános hagyományt teremtett azért, hogy a találkozók ünnepe idején görögkatolikus istentiszteletet tartanak. Legutóbb a Magyar Görögkatolikus Egyház püspöke szolgált és a hágai magyar nagykövet is részt vett a misén. /”Bizánci hétvége” Hollandiában, 2012. jan. 10-iki híradás./

¹¹⁷ A Magyar Vöröskereszt 2009. június 18-án az első humanitárius magyar gyermekvonat és az azt követők szerepére hívta fel a figyelmet. Idézzük a sajtóközleményből: „Közel 75.000 betegeskedő gyermek tölthetett el kellemes hónapokat holland, belga, svájci, svéd és angol családoknál. A „Thanks Nederlands!” rendezvénysorozat ennek a tevékenységnek állít emléket.”

¹¹⁸ A Debreceni Egyetem Néderlandisztika Tanszéke 2009. ápr. 20-án sikeres konferenciát és kiállítást szervezett a Hollandiát és Belgiumot sűrűn járó hajdani gyermekmentő vonatok indulásának 1920. febr. 8-iki évfordulójára való tekintettel.